Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 218 (10510) | 1977 чылдың сентябрь 16, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

Сонгу полюс девискээринче «Арктика» деп атомнуг ледоколдуң шенелде рейзин белеткээринге болгаш боттандырып чорударынга шылгарангай ачы-хавыяазы дээш база ынчан эрес-дидим болгаш маадырлыг болганы дээш 1977 чылдың сентябрь 14-те үлүргеп Чарлыы-биле ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму Ленин орден-биле база «Кадыр болгаш Маска» алдын медаль-биле шаннавышаан. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты «Арктика» деп атомнуг ледоколдуң бус бүдүрер атомнуг тургузуунуң улуг мастери Ф. Ф. Асхадуллинге, шенелде рейстиң удуртукчузу, ССРЭ-ниң далай флодунуң министри Т. Б. Гуженкога, «Арктика» деп атомнуг ледоколдуң капитаны Ю. С. Кучиевке, «Арктика» деп атомнуг ледоколдуң кол инженер-механиги О. Г. Пашинге, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүнү В. С. Хлопкинге тывыскан.

«Арктиканың» рейзин белеткээринге болгаш боттандырып чорударынга ачы-хавыяазы дээш база ынчан эрес-дидим болгаш маадырлыг болганы дээш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму 1977 чылдың сентябрь 14-те Чарлыы-биле ледоколду чорударын хандырган рейстиң киржиичилериниң болгаш тускай эртемниглериниң улуг болүүн ССРЭ-ниң орденнери-биле база медальдары-биле шаннаан.

Ленин орден-биле «Арктика» деп атомнуг ледоколдуң экипажының кежигүннери: инженер А. Г. Гамбургер, солукчу капитан В. А. Голохвастов, улуг электромеханик И. А. Домахин, ССРЭ-ниң Далай флодунуң министерствозунуң чанында Сонгу далай оруунуң администрациязының кол инженери Ю. А. Аршеневский, Мурманск пароходствозунуң кол инженери Л. Г. Данилов, «Лепее» деп теплоходтуң улуг механиги А. М. Закалянский, Арктиканың болгаш Антарктиканың эртем-шинчилел институдунуң сектор удуртукчузу И. П. Романов, Мурманскиниң судно септээр заводунуң елесарьлар бригадири В. И. Середа, ССРЭ-ниң далай министриниң бирги оралакчызы В. И. Тихонов, ССРЭ-ниң Далай флодунуң министерствозунуң чанында Сонгу далай оруунуң администрациязының начальниги К. Н. Чубаков олар шаннаткан.

Октябрь Революциязы орден-биле «Арктика» деп атомнуг ледоколдуң экипажының кежигүннери: албан начальниги А. А. Адрианов, улуг инженер-электромеханик О. Г. Габелок, улуг мастер-электрик В. Б. Кондратьев, капитанның бирги дуалакчызы В. Г. Лазарев, капитанның улуг дуалакчызы А. А. Ламехов, улуг инженер-механик Ю. С. Пилявец, кол инженер-механик А. П. Шубин, Мурманск пароходствозунуң начальниги В. А. Игнатюк, Ленинградтың хамаазы ужар чүүл эргелелиниң начальниги В. А. Колосов, Мурманск пароходствозунуң далай операцияларын дошка удеп эрттирериниң кол капитаны В. А. Куроптев, ССРЭ-ниң далай флодунуң министриниң оралакчызы С. А. Лукьяненко, ССРЭ-ниң Далай флодунуң министерствозунуң чанында Сонгу далай оруунуң администрациязының начальниги Б. С. Майнагашев, Мурманск пароходствозунуң суднолар караванының начальниги М. И. Чухманенко олар шаннаткан.

Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле 24 кижи, «Хүндүледдиң Демдээ» орден-биле—100, Күш-ажылчы Алдар орденинің III чергези-биле—15, «Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш» медаль-биле—100 болгаш «Күш-ажылчы шылгарал дээш» медаль-биле—90 кижи шаннаткан.

1917-1977 60

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ ЮБИЛЕЙИНГЕ АЛДАР БОЛДУРГАН ХҮЛЭЭЛГЕЛЕР КҮҮСЕЛДЕЗИН ХЫНАП ТУР БИС

НАЙЫРАЛДЫГ КОЛЛЕКТИВТЕ

Ак-Довуракты амыдыралхандырылга комбинадының ажыл-ишчилери онгу беш чылдың ийиги чылының планныг онаалдаларын чедишкиннинг күүседир дээш социалистиг чарышты калбарткан эрестиг ажылдап турарлар. Оон түүнелинде комбинат эрткен сес айларда Ак-Довуракты болгаш районнуң чурттакчыларынга 124 мүн рубльдиг ачы-дузазын чедирер планныг түргаш, ону 125 мүн рубльге чедирип, планны 101 хуу күүседкен. Чонга ачы-дуза чедиреринің август айда планы база 100 хуу күүседтингеи.

Комбинаттың цехтериниң, салбыларының болгаш бригадаларының хөй кезии планныг онаалдаларын доктаамал ажыр күүседип турар. Ындыг коллективтерге платье даараар цехте Т. Сергеева болгаш А. Шишигина удурткан бригадалар, чурук тырттырар, чечек кылыр, баш таарар салбырлар хамааржыр. Үстүнде айыткан коллективтер планнарын доктаамал ажыр күүседип турар.

Комбинаттың коллективинде юбилейлиг чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде —Улуг Октябрьның 60 чыл оюнга чедир күүседир дээш ажылдап турар эштер хөй. Оларга даараныкчы Зоя Ооржак, чүвүр даараар мастерлер Надежда Шаравин, Елизавета Монгуш, чечек кылыкчылары Дарья Монгуш, Клара Мөчек, Раиса Монгуш, чурук тырттырыкчызы Николай Андропов, баш таарыкчызы Галина Попкова болгаш өскелер-даа хамааржыр. Үстүнде эштер юбилейлиг чылда хууда алган планнарын күүседир чоокшулаанар.

Ак-Довуракты амыдырал хандырылга комбинады СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун быжыы-биле тудуп турар. Ол коллективтиң ындыг күш-ажылчы чедишкиннерлиг болуп турары — ында социалистиг чарышты чүгле дехтер аразында эвес, а түс-тус кижилер аразында дээштиг организастаанында, бүдүрген продукциялың шынарын экижидер, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер дээш администрация болгаш ында хөй-ниити организацияларының доктаамал сагыш салып турарында.

Ак-Довуракты амыдырал хандырылга комбинадының найыралдыг коллективиниң ажыл-ишчилери үстүнде чедишкиннерни улам быжыглавышаан, онгу беш чылдың ийиги чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир, Улуг Октябрьның 60 чылын төлептиг уткуур дээш моон соңгаар-даа кызып ажылдаарлар.

М. ООРЖАК.

Ак-Довурак хоорай.

ШЕФ-БИЛЕ

Юбилейлиг чылдың ыжыынында малды хүр чыл ажырар дээш калбарган чугула кампанияга бистиң республиканың Иштики херектер министерствозунуң ажылдакчылары база идепкейлиг киржип турар. Олар Каа-Хем районда «Бурунгаар» совхозтуң ишчилеринге 86 тонна сигенни кескеш, сараттап бергеннер.

Ч. СҮЛДҮМ.

БҮГҮ КҮШТҮ САЛЫР

«Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чыл оюнуң дутаайылдаа» СЭКП ТК-ның доктаалынга, партия Төп Комитединиң май (1977 ч.) Пленумунуң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң VI сессиязының шиитирлеринге сорук киргеи кызылчылар СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитирлерин амыдыралга боттандырар, улуг юбилейге алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш чүткүлүг ажылдан турар.

«Совет кижи бүрүзү оон эргелериниң кол магадылалы, эчизинде барып—ол дээрге Торзөн чуртунуң күчүзү болгаш чечектелиишкини болур дээрзин ылап билген турар херек. А ол дээш хамааты бүрүзү күрүне мурнунга, улустуң мурнунга харысалгазын медереп билир ужурлуг. Моон ужурунда Конституция төлевилелиндө хамаатыларның шыны болгаш баш сеткилдиг ажылдаар хүлээлгелерин тодарадып турар»—деп, СЭКП ТК-ның Пленумунга эш Л. И. Брежнев демдеглээн.

Үстүнде чүүлдү удуртулга болдурбушаан база байырлалды күш-ажылчы чедишкиннериг үткүүр партияның болгаш улустуң чаагай чанчылын эдербишаан. Кызыл хоорайның ажылчы чоннары Октябрьның 60 чыл оюнга алдар кылдыр алган бедиткен социалистиг хүлээлгелерин күүседиргеге чамдык эки түүнелдерни чедип алган. Хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелери продукция сайгарарының сес айлар планын 103,7 хуу күүседкеш, 1417 мүн рубльдиг продукциязын шандан ажыр сайгарган.

Ниити продукция бүдүрериниң планы база күүседтингеи. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планы 102,5 хуу четкен. Бүдүрүлгениң немей өзүлдези эрткен чылдың бо үеин-биле денгээрге 6,3 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү—5,3 хуу болган. Чыл эгезинден бөөр пландан ажыр 1,7 миллион квт-шак электроэнергия, 314 тонна чалаг сүт продуктулары, 57 тонна кондитер кылыглар, 1091 тонна далган, 22 мүн эжеш кидис идик, 59 мүн тонна хомур-даш болгаш өске-даа продуктулар бүдүрүнгеи.

Социалистиг хүлээлгелерин болгаш планныг даалгаларын күүседир талазыбыле эки көргүзүглерни элээн хөй бүдүрүлгелер чедип алган. «Каа-Хем» хомур-даш разрези сес айларның сайгарылга планын 109,9 хуу күүседкен. «Росводпромнуң» ДБК заводу продукция бүдүрериниң хемчээлин эрткен чылдың бо үеизинде денгээрге 1,8 катап, а продукция сайгарарын 2,1 катап көвүдеткен. Тараа продуктулар сайгарар база бүдүрүлгениң хемчээлин 1,5 катап немей өзерин хандырган. Хоорайның сүт заводу, хлеб заводу бедик көргүзүглерни чедип алган. Туйбу заводу ажылын эвес эжижиткен. Үстүнде демдеглээн бүдүрүлгелер юбилейге уткуштур алган хүлээлгелерин эки күүседип турар болгаш берген созүн эвес ылаары чигзиниг чок.

Хоорайның тудуг организациялары сес айлар планындан ажыр 11,8 хуу капитал салыышкынны шингээдип ап, тудуг-монтаж ажылдарын эрткен чылдың ол үеизинден 14,1 хуу хөйнү кылган. Чер ажылдары кылыр, «Кызылцэстудуг», септелге-тудуг эргелелдери планнарын чедишкиниг күүсеткилээн.

Хандырылга ажылдакчылары база чүткүлдүг ажылдаан. Бараан саарылгазының сес айлар планын 102,7 хуу, амыдырал хандырылга бүдүрүлгелери 104,5 хуу күүседип, эрткен чылдың бо үеизиден 15,1 хуу өстүргеп. Юбилей мурнунуң шалычы эвлээнге киргеш, хууда чагыг-биле хеп даараар фабрика, амыдырал хандырылга техниказы септээр чер хоорайның амыдырал хандырылга комбинады эки түүнелдерни чедип алган, эрткен чылдың бо үеизинден ачы-дуза чедиреринің өзүлдезин хандырган. Коммунал ажыл-агый бүдүрүлгелери боттарының курлавырларын болгаш арталарын ажыглаан тургаш, сес айлар планын 106 хуу күүсеткен.

Улус өөредилгезиниң, кадык камгалалының, культураның ажылдакчылары чамдык эки түүнелдерни чедип алган. Хоорай школаларынга эрткен өөредилге чылының түүнели 98,6 хуу болган. Чаа өөредилге чылы организастыг эгелээн. Школалар чогуур үеизинде эки септеттинген. 2, 7, 13 дугаар школаларның септелгези «Кончуг эки» үнелелге хүлээн алдынган. Эмнелге хандырылгазын экижидер хемчеглер алдынган, элээн хөй эмнелге черлерге септеттинген. Культура ажылдакчылары Октябрьның 60 чылынга делгелге организастап, бот-тывынгыр коллективтериниң уран чүүл көрүлдезин эрттирген. Бот-тывынгыр артистер зона көрүлдезинге эки киришкеш, лауреаттар, дипломантылар болгулаан.

Бүдүрүлгелериниң болгаш албан организацияларының ажыл-чорудулгазында үстүнде демдеглеттинген чедишкиннер болаа, Улуг Октябрьның 60 чылынга алдар болдурган социалистиг чарышты хоорайга калбартканындан, оларның күүселдези дээш СЭКП хооркомунун, хооркүүскомунун, ВЛКСМ хооркомунун болгаш бүдүрүлгелер, организациялар удуртукчуларының, партия, профвилел, комсомол организацияларының хүн бүрүдети организакчы болгаш масса-политиктиг ажылының түүнелинде чедип алдынган.

Бо коллективтерде социалистиг хүлээлгелериниң күүселдези доктаамал хайгаралда, оларның түүнелдерин чогуур хуусаларда үндүрүп, материалдыг болгаш моральдыг идиг бериишкинин билдилиг ажылап турар. Ынчангаш үстүнде коллективтер боттарынга алган хүлээлгелерин күүседип шыдаар бүгү барымдаалдыг.

Чамдык бүдүрүлгелериниң, тудуг, транспорт организацияларының удуртукчуларының болгаш оларда хөй-ниити организацияларының ажылды четпес организастап, юбилей мурнунуң социалистиг чарыжының күүселдезинче чогуур хичээгей салбайын келгеннеден хоорайда 22 бүдүрүлгелериниң 6-зы, транспорт бүдүрүлгелериниң хөй нуруузу, элээн хөй тудуг организациялары чүгле социалистиг хүлээлгелерин күүседипейн турар эвес, харын сес айларның планын безин күүседтиеэн.

Оларга пиво, балык заводтары, «Сельхозтехниканың» районнар аразының каттыжышкынны, «Тудуг кезектери» комбинат, автосептелге заводу хамааржыр. Оон ангыда эзт комбинады, пиво заводу, Тыва электри четкизи, «Тудуг кезектери» комбинат ышкаш бүдүрүлгелерде ажыл төлевири күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн өзүлдезинден мурнап турар. Бүдүрүп турар продукцияларның шынары чамдыкта ГОСТ-ның негелдезинге дүүшпейн баар.

Транспорт бүдүрүлгелериниң хөй кезии чүк сөөртүлгезинин планын күүсеткееэн, элээн хөйү ыварчаар материалдарны ажыр чарыгдаан. Тудуг организациялары кереэлиг тудуг ажылдарының планын күүсеткееэн, хоорайда элээн каш чугула тудуглардың ажыглалга киирерин үскен.

Планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүсеткееэн турар коллективтериниң удуртукчулары, оларда хөй-ниити организациялары бо чылдың планныг даалгаларын, юбилейге социалистиг хүлээлгелерин кавчан күүседирил деп айтырыгны коллективтериниң, кижи бүрүзүнүн мурнунга доп-дораан чилин-биле тургускаш, бүгү бар аргаларны болгаш курлавырларны ажыглаары эргежок чугула.

Планны күүседири хоойлу болгай, а социалистиг хүлээлгелерин күүседири коллективтиң ат-алдарының хереэ-дир. Ынчангаш хожудан турар бүдүрүлге коллективтера юбилейге алган хүлээлгелезинин кавчаар күүсеттиеин турарын хүн бүрү хайгаараан, четкестерни болгаш хожудаашкынларны дораан чайладыр хемчеглерге сонгаарладышкын чокка боттандырар ужурлуг.

Улуг Октябрьның 60 чыл оюн күш-ажылчы белектерлиг уткуур, алган хүлээлгелерин күүседир төлөөде, кызылчылар ам-даа аажок хөй болгаш улуг ажылдарны бүдүрер алдар. Чыл төнчүзүнге чедир ам-даа 29 миллион рубльдин бараанын бүдүрер болгаш сайгарар. Хөгжүм-шин театрын, ыяш болбаазыродыр заводту, Элегес-Аксында хапа материалдарының заводун, алгы заводунун кидис идик цегин, амыдырал-хандырылга бүдүрүлгелериниң комплекизин, асфальт-бетон заводун, № 7, 10 база «Тыва тудуг» трестин 80 өгбүле чурттаар бажыңнарны, 280 уруг турар садты, парк аксының тудуун ажыглалга киирер.

Бо бүгү ажылдарны бүдүрериге хөй күш, материалдар болгаш курлавырлар, кызылчыларның соруктуг, чогаалдыкты күш-ажылы негеттинер. Ынчангаш коллектив бүрүзүнге күш-ажылчы түүкүлдү хүн бүрү бедидер, социалистиг чарыштын күүселдези дээш коллективтиң ат-алдарының хереэ-дир. Ынчангаш хожудан турар бүдүрүлге коллективтера юбилейге алган хүлээлгелезинин кавчаар күүсеттиеин турарын хүн бүрү хайгаараан, четкестерни болгаш хожудаашкынларны дораан чайладыр хемчеглерге сонгаарладышкын чокка боттандырар ужурлуг.

Улуг Октябрьның 60 чыл оюн күш-ажылчы белектерлиг уткуур, алган хүлээлгелерин күүседир төлөөде, кызылчылар ам-даа аажок хөй болгаш улуг ажылдарны бүдүрер алдар. Чыл төнчүзүнге чедир ам-даа 29 миллион рубльдин бараанын бүдүрер болгаш сайгарар. Хөгжүм-шин театрын, ыяш болбаазыродыр заводту, Элегес-Аксында хапа материалдарының заводун, алгы заводунун кидис идик цегин, амыдырал-хандырылга бүдүрүлгелериниң комплекизин, асфальт-бетон заводун, № 7, 10 база «Тыва тудуг» трестин 80 өгбүле чурттаар бажыңнарны, 280 уруг турар садты, парк аксының тудуун ажыглалга киирер.

Бо бүгү ажылдарны бүдүрериге хөй күш, материалдар болгаш курлавырлар, кызылчыларның соруктуг, чогаалдыкты күш-ажылы негеттинер. Ынчангаш коллектив бүрүзүнге күш-ажылчы түүкүлдү хүн бүрү бедидер, социалистиг чарыштын күүселдези дээш коллективтиң удуртукчулары, оларда хөй-ниити организациялары бо чылдың планныг даалгаларын, юбилейге социалистиг хүлээлгелерин кавчан күүседирил деп айтырыгны коллективтериниң, кижи бүрүзүнүн мурнунга доп-дораан чилин-биле тургускаш, бүгү бар аргаларны болгаш курлавырларны

Кызылдың сайгарылга баазазының коллективи Улуг Октябрьның 60 чыл оюнга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш калбаргап чарышка идепкейлиг киржип, продукция сайгарарының талазы-биле квартал планын 125,4, а ниитга продукция бүдүрериниң 125,8 хууларга күүседип, мурнакчы бүдүрүлгелериниң одуруунда кирген. Оон доорбе комбинадының коллективинде мурнакчы ажылдыг бригадалар хөй.

ЧУРУКТА: электриктериниң мурнакчы бригадазының кежигүннери (солагай таладан): Г. Жижерин, А. Рылов (бригадир), А. Герасимов, В. Давыдов, В. Рачов.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Тываның электри четкилериниң коллективи — республиканың мурнакчы бүдүрүлгелериниң бирээзи. Эткен 8 айларда продукция сайгарарының болгаш ниити продукция бүдүреринің планныг онаалдаларын ол коллектив ажыр күүсеткен.

ЧУРУКТА: (солагай таладан): турбина салбырының улуг машинизи В. Дулов практикалап турар өөренгикчизи, Канскинин политехникумунун сургуулу В. Лосева-биле

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Делегейде калбак хүлээп көрүүшкүн

СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунун Даргазы Л. И. Брежневке Каттышкан Нациялар Организациязының тайбыының Алдын медалын тывысканының дугайында медээни делегейниң хөй-ниитинин сеткил ханыышкыны-биле хүлээп алган.

Л. И. Брежневке К. Вальдхаймның тывысканы КНО-нуң тайбыының Алдын медалы тайбыга ынакшылдыг совет политикага делегейниң хөй-ниитизиниң берип турар үнелээшкинин эң-не эмзи-биле көргүскен деп, чехословак «Правда» солун айыткан. Совет күрүне бодунун турун келген алдан чылының дургузунда тайбынны, улустарның хосталгазын болгаш айыл чок чоруун чайгылыш чокка камгалап келгенинге бүгү планета хереҥ болган. Совет Эвиделиниң аажок улуг күжениишкиннериниң ачызында харын кижи төрелгеген ам үжеп ажыг чыл дургузунда тайбын байдалда чурттап турар. Соолгу чылдарда ССРЭ элээн каш чугула саналдарны КНО-га киргеп. Оларны боттандырын чорудары улустарның айыл чок чоруун улуу-биле быжыглаар болгаш делегей байдалын эмзидер.

Ол улуг шаннадды Л. И. Брежневтен өске ап болгу дег ындыг күрүне ажылдакчызы бистиң планетавыста чок деп, болгар «Народна младеж» солун бижээн. Оон ада СЭКП-ниң Тайбынын шылгарангай программазын боттандырын турары-биле, «соок дайынның» дожун чок кылырынга, тайбын кожа-хелбээ догуннаашкынның политиказының ядролуг үүс чылда кара чаңгыс мерген политика кылдыр бадыткаттынын тургустунганынга чедирген бүгү ажыл-херектер-биле болгаш эгелекчи саналдар-биле холбашкан. Л. И. Брежнев бижыы-биле болгаш чайгылыш чогу-биле, улуг бүзүрел-биле тайбынның хереэн камгалап турар.

Киприн «Харавги» солуну КНО-нуң тайбынның Алдын медалы-биле Л. И. Брежневти шаннаана болза, бүгү-ниити тайбынның болгаш улустарының айыл чок чоруунун хереэнге Совет күрүненің удуртукчузунун ачы-хавыязын, оон үреттинелдиг ажыл-чорудулгазын бүгү делегейге калбаа-биле хүлээп көргенинин бадыткалы болур деп бижээн. Ол шаннал алдан чылдың дургузунда улуг Ленинниң үндезилеп турган тайбын политиказының тиилелгези дээш демиселди чорудуп келген социализмниң улуг чуртун алдаржытканы-биле база улуг ужур-дузалыг.

Бүгү-ниити тайбынны быжыглаарының херээнге болгаш улустарның айыл чок чоруу дээш демиселге бүгү чурттарның политиктиг удуртукчуларының аразында эң-не улуг ачы-хавыяа Л. И. Брежневке хамааржыр деп, индий «Пэтриот» солун бижээн. Л. И. Брежневтиң ады делегейниң дүшкүүрүг чоруунун чавырлыышкыны-биле онза сырый холбаалыг. Соолгу он чылдың дургузунда совет удуртукчу Барын Европа чурттарының удуртукчулары-биле бодунун харылзаазын тургузуп алган болгаш чугаалажыышкыннар үезинде делегейниң чаа дайынының аймылын чайладырын чайгылыш чокка чедип ап келген. Л. И. Брежнев болза тайбын дээш кол демиселчи болур, ол болза маргылдаа чок факт-тыр деп, түүнелинде «Пэтриот» бижээн. Оон хереҥ болза тайбынымы болгаш чер бомбүрээнин бүгү улустарының айыл чок чоруунун хереэнге Совет Эвиделиниң улуг салыышкыны болур.

КНО-нуң тайбынның Алдын медалын Леонид Ильич Брежневке тывысканы политиканың болгаш күрүненің улуг ажылдакчызының шылгарангай ачы-хавыязын, дүшкүүрүг чоруктун чавырлыышкының бадыткан тургузаарынга болгаш цептерериниге, дайын айыылын чайладырынга, улустар аразының кады ажылдажылгазын хөгжүдериге оон салыышкының делегейниң хөй-ниитизиниң чөтүг хүлээн көргениниң хереҥ болур деп, Перунун Компартиязының ТК-зының Чингине секретары Хорхе дель Прадо медеглээн. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чылының бүдүүзүнде КНО-нуң бедик шанналын Совет күрүненің удуртукчузунга тывыскан фактыны ол онза ужурдузалыг деп адаан. Совет эргечагырганы тургускан үеден бөөр ССРЭ-ниң даштыкы политиказының кол өөзө болур тайбының ленинчи углаашкынны Черниш бүгү улустарының деткишкинин болгаш хүлээп көрүүшкүүн алганын оон-биле база катап бадыткаан.

СЭТА.

ТАРААНЫ-ДАА, МАЛ ЧЕМИН-ДАА

Ниитиниң малына быжыг чем-суурну тургузар дээн күш-ажылчы фронт Танды районда ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта калбарган.

Сиген, сенаж, силос, витаминниг сиген далганы белеткээри-биле тургускан бригадаларның эргезинде дугуйлуг 31 тракторларны болгаш өске-даа техниканы быжыглаан. Бригада кежигүннерин механизастаттынган үш звеноларга хуваган. Совхоз бо чылын 3734 тонна сигенни, 1410 тонна сенажты, 400 тонна витаминниг сиген далганын, 27550 тонна силосту белеткээр даалгалыг.

Бо хүннерге чедир байдал кандыгыл?

Сигенчилер ам 900 ажыг тонна сигенни, мүн тонна ажыг сенажты, 447 тонна витаминниг сиген далганын белеткээн. Силос салыышкыны үргүлчүлеп турар. Витаминниг сиген далганы белеткээр звено эки ажылдап, ээлчег санында планын ажыр күүседип турары өөрүнүг. Звено удуртукчузу, коммунист Леонид Васильевич Гольцов АВМ-ге ажылдаар ээлчегни эки организастап, хонуктун үлүүн 200 хуу ажыр күүседип келген.

Мал чеминин белеткелинге контора ажылдакчыларын, башкыларны, өөренгикчилерни хаара тутканының түүнелинде 41 тонна сиген шеф күжү-биле белеткеттинген.

— Мал чеминин белеткели дүжүт ажаалдазы-биле капсырлашкан, июль айдан ажылды эгелезивиссе-даа сиген белеткелиниң темпизи куду, ынчалзажок кайда-ла сиген бар болдур, олче техниканы, а техника хеергелевес черлерже хол кадыырлыг сигенчилерни мобилизастап турар бис. Погаан массаны, көк-сула, чаңгыс чылдыг сиген дээш өске-даа мал чеминин культураларын, ылагын үнүүр бижээн, чавыс дүжүүтүг тараану болгаш дүжүдүн алыр тараанын саванын бөлүп ажаап турар бис—деп совхозтуң кол агроному Анатолий Иванович Сырчин чугаалап турар.

Межегейниң тараа шөлдериндe ажыл шалыпкын. Комбайннар дүжүүтү дөрт кестирип турар.

Д. ЕНДАН.

Ниитиниң малын ажаап, кадагалаар деп чүве ындыг-ла амыр эвес. Ону бөлөс малчын кайда боор. Малдың күш-дөңгели, ылангыя чайгы ойде ону таарымчалыг ажаап, чайлагладырындан кол хамааржыры чугаажок. Чайгы семиртилге, одар-белчиирни таарыштырары кончуг чугула. Ортаа-Адыр деп черге чайладывыс. Кадарган хоюмнуң күш-шыдалы эки. Ам күзегде келген бис. Күскү одар базза-ла таарымчалыг болбас болза хоржок.

КЫШКА УДУР МАГАДЫЛАЛ

Улуг Октябрьның алдарлыг юбилейин күш-ажылчы чедишкиннерлиг уткуур дээн социалистиг чарыш район иштинде-даа, бистиң «Мөрөп» совхозта-даа калбарган. Малчын өөрүм-биле кады аңаа киржип, чедип алган көргүзүглериниги түүнен-даа турар бис. Бот хууда эрткен кышты багай эвес эрттиргеп мен. Баштай төрүүр хойлардан чүс башка оваштыр чүс хураганны алган мен. Оон мурнунда чыддарда оон-даа эки көргүзүглерлиг турдум. Бүгү-ле чүве кышка белеткелден кол хамааржыр деп база катап чугаалаксадым. Эрткен чылын сиген белеткелин база эки чорутканы мен. Ынчангаш кыш көргүнчүг эвес болган.

Байырлалга уткуштур чүүү кылып алган сеп деп айтырар болза, ажыл-херектер багай эвес. Малчын Учурал Марсу-биле кады 32 тонна чайгаар үнген сигенни, 15 тонна зелёнканы мал чеминге белеткээн, кыштагда чедирип алган бис. Сигенни ат машиналары-биле кезин турдувус. Кыш-соок дүшкүже ам-даа хол куруг олурбайн, мал чемин база магадылап-ла тур бис.

НАМДАЛ ОРУС,
Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны.

Эрзин район.

КЫЗЫЛ ТУКТУ ТЫВЫСКАН

Чоокта чаа СЭКП Тыва обкомунун бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому мал чеминиң белеткелиниң талазы-биле республикага чарлаттынган шалыпчы айның түүнелин үндүргеп.

Ол чугула кампанияга Тываның барыын талакы зоназындан Бай-Тайга район мал чеми белеткээр план-даалгазын 68,8 хуу күүсеткеп, тиилекчилериин одуруунга киргеп.

Районнуң ишчилериниң чедишкиннериниге турасказаткан байырлыг хурал дүүн Тээли суурга болган. Социалистиг чарышка тиилекчи болганы дээш СЭКП обкомунун, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунун шилчиир Кызыл тугун бай-тайгажыларга көдээ ажыл-агый продуктуларын садарының болгаш шынарының талазыбыле күрүненің Тыва АССР-де кол инспектору О. Б. Бичеге тывыскан.

Кызыл тукту хүлээп ап тура, «Мурнакчы» совхозтуң директору В. Очур-ол, «Бай-Тал» совхозта партком секретары Д. Чыдым, «Тээлиде» сигенчилер бригадазының бригадири С. Бовулаш, СЭКП Бай-Тайга райкомунун бирги секретары Д. Данзын-оол олар чүве чугаалаан, бедик шаннадга сорук киргеп, юбилейлиг чылда мал чемин белеткээриге моондда күжениишкиниг ажылдаарын районнуң ишчилериниң мурнундан хүлээнгеннер.

1917-1977

60

Юбилейлиг чылдың хүлээлгелер күүселдезин хынап тур бис

КАДАРЧЫНЫҢ ҮЛҮҮ

Бии-Хемде «Хадың» совхозта аныяк ирт кадарчызы Салчак Мөңгеевич Седий-оол эрткен үш чылларда чедишкиннинг ажылдап, чыл бүрүде-ле бир иттен 4,6 кг дук алыр планын 5 кг чедир күүседип келген.

Онгу беш чылдың ийиги чылында ол 730 иртти менди кадарып, оон бирээзинден-не 5,2 кг дукту ап, планындан ажыр 300 кг эки шынарлыг дукту дужаагаан. Коммунист Салчак Седий-оол бо чылгы кышка эки белеткеннин, 6 тонна сигенни сараатпан алган болгаш амгы үеде иттерниң семиртилгезин сигенин кескен черлерде болгаш ангыстарда чорудуп турар.

Оон өөнүн ээзи Бичин-Ургут Седий-оол совхозтуң төп фермазынга саанчылап, мурнакчыларны отурууга чоруп келген. Кызымак күш-ажылы дээш Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени болгаш «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп хөрек демдээ-биле шаннаткылаан.

С. ДАНГАА.

«Хүндүледдин Демдээ» орденниг эдилекчизи коммунист Михаил Мандыевич Хажылай садыг шугумунда 32 чыл дуургузунда ажылдап турар. Хөй чылдарда ак сеткилдиг ажылы дээш ол Тыва АССР-ниң Дээди Советинин Президиумунуң Хүндүлел бижин-биле шаннаткан. М. М. Хажылай совет садыгның тергиини деп атты база эдилеп чоруур. Хоочун садыгжы бо хүннерде Тес-Хемниң «О. Шынаада» садыгжылап турар. Михаил Мандыевич хөй-ниити ажылының идепкейлиг киржикчизи, көдээ Советтиң депутады.

ЧУРУКТА: М. М. Хажылай.

А. МОНГУШТУҢ фотозу.

ЧАРЫШТЫҢ АЧЫЗЫНДА

Тес-Хем районнуң «Чодураа» совхозунуң Хараал-Тей сүт-бараан фермазының коллективи Улуг Октябрьның 60 чыл оюнуң байырлалынга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш чыл эгезинден тура-ла шалыпчы ёзу-биле ажылдап келген. Коммунистиг күш-ажылдың бо фермазының саанчыларының ортузунда хой сүттү бүдүрериниң талазы-биле социалистиг чарыш калбарган. Ынчангаш саанчы бүрүзү бедиткен хүлээлгени алган.

Фермада он саанчы бар. Оларның бежи комсомолчу. Аныяк саанчылар боттарының бедиткен социалистиг хүлээлгезин күүседир дээш кызымак ажылдап келген. Оон түнелинде ферма күш-ажылчы бедик көргүзүглерни чедип алган. Ферманың эргелекчизи, аныяктарның хүндүлүг дагдыныкчызы Чооду Намчакович Баткар комсомолчу саанчыларның күш-ажылчы чедишкиннериниң дугайын өөрүшкүлүү-биле мынчаар чугаалап турар:

— Бистиң комсомолчу саанчыларывыс ажыл дээнде кончуг кызымак улус. Олар саанчылар ортузунга калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар. Кижи бүрүзү алган социалистиг хүлээлгезин ажыр күүседир дээш могаг-шылаг чок ажылдаан. Оон түнелинде ам безин бедик күш-ажылчы көргүзүглерни чедип алдывыс. Бистиң фермавыстың коллективи чыл планын август 20-де күүсеткен. Ам бо хүннерде чыл планыныңкүүселдези 130 хуу чедип турар.

Көрбес силер бе! Коммунистиг күш-ажыл фермазының коллективи кайы хире күш-ажылчы чедишкиннерлиг болган-дыр. Мында ажылдап турар саанчыларның хөй кезии комсомолчу саанчылар. Оларның хөй сүттү бүдүреринге киирген үлүг-хуузу улуг. Ферма күрүнеге 140 тонна сүттү садар планныг турган, 170 тоннаны саткан. Саанчыларның күш-ажылының өөрүшкүлүг түнели бо-дур.

Хараал-Тей фермазының коллективи СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң районнуң фермаларының аразынга шилчиир Кызыл түгүн бүзүреддии-биле чаалап алган. Саанчылар боттарының шалыпчы ижинге улам сорук кирген. Комсомолчу саанчыларның ортузунда социалистиг чарыш улам калбарган. Оон түнелинде чамдык комсомолчу саанчылар чылда алган сүт саарының планын күүседип турар.

Комсомолчу саанчы Баткар Оюмаа саап турар 16 инээниң бирээзинден-не 2150 литр сүттү саап алырын хүлээнген. Ам ол хүлээлгезин күүседипкен. Оон комсомолчу өөрү база-ла оон дудак чок ажылдап турар. Саанчы кыстар Зоя Ашак-оол, Люба Дежит, Елена Оюн, Наташа Нурзат болгаш өскелер-даа чылда бир инектен-не саап алыр сүдүнүн планын күүседир четкеннер.

Пенсионер, ферманың хоочун саанчыларының бирээзи чораан Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Чедей Хурагандаевна Баткар аныяк саанчыларның дагдыныкчызы хүлээлгезин ак сеткилдии-биле күүседип, оларга бодунуң байлак аргадуржулгазын дамчыдып берип, кижи бүрүзүн кижизиг ажы-чанга, чаагай мөзү-шынарга кижизидип турар. Район Советинин депутады Чедей Хурагандаевна 24 чылдың дургузунда саанчылап келген. Ынчангаш оон арга-дуржулгазы улуг. Ол шынап-ла аныяк саанчыларга бүгү тала-биле дузалажып турар кижилериниң бирээзи.

Инектиң суду дылында деп чугаа бар. Ынчангаш ферманың кадарчылары саар инектерни чайгы үеде эки семиртип алыр дээш бүгү хемчегларни алган. Ферма чайын Шуурмактың бойдус-биле каас-чараш чурумалдыг, чечек-чимис шыпкан, өзүк-сиген хөлбеннээн чайлаанга чайлаан. Инектер хөлчок семирээн, олардан саггаан сүт арбын-даа болган. Ам ферма Танды-Уланың арт кырында Чаа-Оваада көжүп келген.

Улуг харлыг соок кыш келирге, берге болгай. Ынчангаш ферманың коллективи мал чеминиң белеткелинче улуг кичээнгейни салган. Комсомолчу саанчылар база кадарчылар сиген белеткелинге идепкейлиг киржип турар. Олар ам 170 тонна сигенни белеткешкеннер. Сиген, сенаж, силос белеткелинге олар ам-даа киржир.

Ферманың комсомол бөлүү аныяк саанчыларның коммунистиг кижизидилгезинче улуг кичээнгейни салып турар. Олар комсомол хуралдарынга өйү келген чугула айтырыгларны чугаалажып турар. Саанчылар чечен чогаал номнарын үргүлчү номчуп, ында кирген маадырларның өвур-хевирлериниң дугайын чугаалажып келген. Чогаалчы К. Кудажының «Үйгу чок Улуг-Хем» деп романының ийиги номун номчаап, аная солун сайгарылганы кылганнар.

Комсомолчу саанчылар Улуг Октябрьның 60 чыл оюнуң байырлалынга уткуштур коммунистиг ёзу-биле мынчаар ажылдап турар. Оларга Тес-Хем районнуң «Чодураа» совхозунуң ажыл-ишчилери чоргаарланып турар, комсомолчу саанчылар чыл төнчүзүнге чедир ам-даа хөй сүттү саар.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

ЧУРУКТА: ферманың хоочун саанчылары К. ДОЛЧАНМАА, Х. АДЫЯА, М. НУРЗАТ.

Күштерни каттыштырган

Горькийнин автомобиль тудугжулары Улуг Октябрьның 60 чылынга алдар болдуруп хүлээп алган социалистиг хүлээлгелерин чедишкиннинг күүсеткен. Күрүне планынга немей 700 ажыг чүк сөөртүр болгаш чиик машиналарны, оларга ийи миллион рубльдин артык кезектерин бүдүрүп үндүрген.

— Коллективтин чедишкинин партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларының кызымаккай организакчы ажылы-биле хандырган—деп, СЭТА-ның корреспондентизи-биле бесседага автозаводтуң парткомунуң секретарының оралакчызы Н. Н. Луконин чугаалаан.

Чылдың эгезинде автозаводтуң мурнакчы ажылчыннары, Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары В. Сипатова болгаш Д. Карцев олар ноябрь 7-ге чедир беш чылдың ийи бүдүн чартык чылының хууда опаалдарын күүседир деп шинтирлээннер. Оларның эгелээшкинин партком түүлдүг деп көрген, а партия организацияларының секретарьларының төвүдели ону бүгү коллективтерге калбаа-биле нептерелдирин сүмелээн. Каттыжыышкынның бүдүрүлге черлери турун турар Черниговта, Саранскиде, Арзамаста болгаш Канибадамда эгелекчилериниң чүс-чүс эдерикчилери тывылган. Амгы үеде ийи мун ажыг автомобиль тудугжулары беш чылдың үшкү чылының үлүүнде ажылдап турар.

Хүлээлгелерни хуусаа бетинде күүседириниге каттыжыышкынның бүгү коллективтериниде мөзү-шынарның нормазы болу берген «Чангыс-даа хожудан турар кижи чокка!» деп шимчээшкин улуг рольду база ойнаан. Эрги лозунну олар чаа утка-биле немээн. Аная дагдыныкчыларын аныяктарга болгаш мурнакчы ажылчыннарны хожудан турарларга үүгле шефтээрин эвес, хуу планнарын үндезининге бүдүрүлгенин дээштинин бедидериниң чарыжын база немээн. Хожудан турарларны мурнакчыларның деннелиннге чедиреринин база бир чугула арга-зын олар оон тыпканнар.

«Чангыс-даа хожудан турар кижи чокка!» деп лозун профэвилелдин завод комитединин инициативазы-биле автомобиль тургузар технологтуң чангыс аай шууштурулга-биле харылзашкан холбаалыг бүдүрүлге черлериниң чарыжынга кол өзек болу берген. Чүгле Горький области автозаводтуң чылда конвейерлериниң хереглелин каттыжыышкынның составында кирбейн турар сее бүдүрүлге чери хандырар. Оларның-биле социалистиг чарыш дугайында керээни чарыш алган. Юбилейлиг чылдың хүлээлгелерин ажылдап кылып тура, автомобиль тудугжулары ол керээниң дээштиг күжүнге ынанган болгаш часпаанар-даа. Өнүктүг чарыш талазы-биле төлептиг эштер болган болгаш немелде үүлүдерин берип тура планнан дашкаар продукцияны бүдүрериниң хандырган.

Аныяк ажылчын А. Чернышев болгаш В. Макаровтуң елеварлар бригадазы «Совет эрге-чагырганың юбилейлиг чылынга—комсомолчу уткуштур планны» деп инициативаны үндүрүп келген. Олар чыл онаалдазын 8—9 ай дургузунда күүседирин хүлээнгеннер. Оларның эгелекчи саналын каттыжыышкынның 12 мун аныяк ажыл-ишчилери деткээн. Цехтерге ажыктыг чоруктуң болгаш шынарның комсомолчу отрядтары тургустунуп келген. Олар чүгле кол бүдүрүлгенин ажылчыннарын каттыштырып турары-биле үнелиг эвес. Олар хандырылга албан черлериниң ажылчыннарын — таарыштырыкчылары, септекчилерни, инструментальщиктерни база хаара туткан. Чижээлээрге, дугуйлар өзектериниң заводунда ындыг отрядтарда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү амгы үеде аная комсомолчуаныяктар коллективинге бодаарга, үш хууга бедик.

Автозаводчулардың партия-ажыл-агый активиниң чоокта чаа болган хуралынга Улуг Октябрьның 60 чылынга алдар болдурган коллективтин социалистиг немелде чаа хүлээлгелерин бадылаан. Олар күүсеттинер. Оон магадылалы болза, СЭКП ТК-ның май (1977 ч.) Пленумунуң шинтирлериниг-биле болгаш чурттуң Конституциязының төлевилелин бүгү улустуң чугаалажып көөрү-биле болдунган күш-ажылчы улуг колдулуушкын болур.

В. ПОПОВ,
(СЭТА-ның корр.).

Горький.

ЧЕТПЕСТЕР КАТАПТАВЫШААН

Кызыл-Мажалыктың туйбу заводунуң коллективи Улуг Октябрьның 60 чыл оюн төлептиг уткуур, юбилейлиг чылдың планныг онаалдаларын декабрь 28-те күүседир, пландан ажыр 50 мун туйбуну бүдүрер деп бедиткен социалистиг хүлээлгелиг. Алдынган социалистиг хүлээлгелер ам херек кырында боттаныр турар бе? Эрткен сес айларның түнелин көөр болза, завод планныг онаалдаларын күүседип шыдавас чыгыы апарган. Тодаргайлаарга, сес айларда 5.500 мун туйбу бүдүрер турган, 4565 мунну бүдүрген, а август айда 720 мукнуң орнунга 521 мунну бүдүрген болгаш бараанныг продукция сайгарарының планын чедир күүсетпээн. Туйбу бүдүрериниге эң таарымчалыг үе—чай эртип турар, а чылда 8 млн. туйбу бүдүрер хүлээлгени күүсединге чедир ам-даа хөй үе, хөй санныг туйбу херек. Ынчангаш завод эрткен айларда дег темпилиг ажылдаар болаа, алган хүлээлге күүсеттинмейн баары тодаргай-дыр.

Эрткен чылларда мурнакчыларның одуруунга чоруп келген бо бүдүрүлге чери ам чүге хожудан турар апарганы?

— Бистер чеже-даа кызын ажылдаарывыска, заводтуң эргижирээн дериг-хереклелдери биотерниг-биле «шыдаш-пастаан», болганчок-ла үрели бээр-дир. Бир чылдагаан ол. Ийиде, ажылдың чедишкини ажылчыннарга бүгү-ле таарымчалыг байдалды тургусканыдан болур болгай, а бистерде ындыг чүве чок—деп, бригадирлер Максим Сержин, Илья Монгуш болгаш өске-даа ажылчыннар мынчаар харыылладылар. Бо бүдүрүлге черинин хожудан турарының чылдагааннарының, ажылда четпестерниң дугайында шүгүмчүлелдиг чүүлдү «Шын» солунга база бижээн. Ол шынаш СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң эзлчеглиг бюрозунга туйбу бүдүрерин көөдүдир, оон шынарын экижидериниң дугайында информацияны дыңнап, мында четпестерни чайладыры-биле тодаргай хуусаа айыткан доктаалды база хүлээп алган.

Заводта чаартыр ужурлуг, эргижирээн дериг-хереклелдер хөй, оон үрелин, аная туруушкуннарга таваржы турары-даа шын. Бо талазы-биле ажылды кылырының чагыын тудуг материалдар каттыжыышкынынга киирээ-даа, дуза мынчага чок.

Заводтуң улуг мастери Галина Николаевна Юзипович туйбу өрттедир лечкалар буступ турарын, ол техник эжиктериниң чамдыызы чок, бир техтен өскезинге туйбу дажыыр вагончиктериниң демиррельстериниң кыдыында цементилери үрелген, ынчангаш вагончиктерни хол-биле идерге черге шаптыкталып, улуг күштү үндүрүп турарын чугаалаан. Заводта ажылдар чедир механизастаттынмаан. Туйбу хевирлеп турар дехте вентиляция ажылдавайн турар. Заводта чаартып, кылыр ужурлуг дериг-хереклелдер бар. Ынчалаа-даа ону чыл бүрүде кылбайн келгениниден ам бергедээшкиннерге таваржы турар ужуру ол. Кажан бо бүгүнү кылырын кым-даа билбес. Үстүнден дуза манап олурбайн, боттарының күжүбиле кылып болур хире чамдык ажылдарны заводтуң инженер-техниктиг ажылдакчылары шиитпирлевейн турар. Заводта кол инженер ол, ону бүдүрүлге-техниктиг килдистиң начальниги харыылаар ужурлуг. Ынчаарга ол килдистиң начальниги үргүлчү солчур.

Заводтуң девискээринде кызыл-булун, буфет турар бажыңны шагда туткан, ынчалаа-даа ында чүү-даа чок. Партия райкомунуң бюрозунуң доктаалында кызыл-булунну, буфетти ажыктан турарын айыткан, ону кым-даа күүсеттпээн. Мында ажылчыннарның хөй кезии Ак-Довуракта, Кызыл-Мажалык суурнуң үстүү талазында „чурттап турар. «Дыштаныр хүннерде тайгаже селгүүстеп, каттап, мөөгүлеп моод мурнунда чылларда чоруп турган улус бис, а бо чылын кым-даа чоруваан»—деп, ажылчыннар хомудан турар.

Заводта хөй чылдарда ажылдап, өскелерге үлегер-чижээн көргүзүп, заводтуң чоргаарлы апарганнар хөй. Оларга Базыр Өнермаа, Доржу Белек, Ооржак Чудурук, Юрий Иргит, Дарья Сюрюнмааны хамаарыштырып болур.

Заводта дехтер, ажылчыннар аразында социалистиг чарыш организастаттынмаан. Ай, квартал санында түнелдерни үндүрбес, мурнакчыларны шаннап-мактавастаан. План күүсеттпейн-даа турар болза, түнелдерни үндүрүп, хожудан турарының чылдагаанын тодарадып, ханы анализти кылып, чамдык мурнакчыларны шаннаар, дуржулганы нептерелдир ужурлуг. Бо талазы-биле Ак-Довуракта тудугнуң каттышкан профэвилел месткому ажылчыннарже кичээнгейни кошкак салган. Ажылды экижидерин заводта партия, профэвилел, комсомол организацияларынга райкомнуң бюрозунуң шиитпиринде дааскан. Ынчалаа-даа мында хөй-ниити организацияларының ажылы ам-даа куду деннелде болуп турар.

Кызыл-Мажалыктың туйбу заводу хүнде 23 мун туйбу бүдүрер турган, оон чартының безин бүдүрүп чадап турарыбиле Ак-Довуракты тудугларынга, районнуң ажыл-агыйларынга бо чугула тудуг материалы чедишпейн турар. Заводтуң девискээринге машиналар туйбу үндүрер дээш хөй маназашкын кылып, аная турун турар таварылгалар база бар.

Туйбу заводу кышка белеткелди шуут кылбайн турар. Заводтуң күш-ажылчы кижилери планныг онаалдаларны күүседир дээш кызымак ажылдап турза-даа, оларга шаптыктап турар үүлдер хөй.

Кызыл-Мажалыктың туйбу заводунуң удургукчулары мурнунда болган шүгүмчүлелди болгаш партия органнарынын айтышкынарын чогуур үеэзинде өөренип көрүп, четпестерни чайлаткан болза, бо бүгү бергедээшкиннер ам турбас ийик. Бо заводтуң ажылынче, оон дериг-хереклелдерин чаартырынче республиканың тудуг-материалдар каттыжыышкыны дарый кичээнгей салып, ажылды сегидер үеэзи келген.

Х. МОНГУШ,
«Шынның» корр.

ИДЕПКЕЙЛИГ КИРЖИЛГЕ

Улуг-Хем районда «Ак-Туруг» совхозтуң Маадыр-оол Монгушка удурткан 25 кижи составтыг тудугжулар бригадазы юбилейлиг чылда мал чеми белеткээр ажылга идепкейлиг киришкен.

Ол тудугжулар совхозтуң девискээри Сарыг-Булун, Улуг-Алаак деп тулаа, дөңгеликтиг, сырый үнген чыраалардыг черлериниң сигенин хол кадыры-биле кескеннер. Олар аная 28 гектар черден 32 тонна эки шынарлыг сигенни кесеш, сараатаанар. Ол ажылга мурнакчы тудугжулар Д. Монгуш, Ч. Ховалыг, Д. Даш-оол, О. Дунгар-оол болгаш өскелер-даа шылгараанар.

С. СОТНАМ.

СҮТ-ХӨЛДҮ ДОЛГАНДЫР

Сүт-Хөлдү долгандыр кезии чордум. Чээрби хире кодан малды ында семиртип турар болду. Монгуш Бакыс-ооллуң кадарган инектериниден өскези — хойлар. М. Бакыс-оол Совет Армияның хүрээлениниге албан эрттиргениниң соонда 14 чыл иштинде инек кадарын келген, ынчангаш оон дуржулгазы улгаткан, малының байдалы-даа эки кижидир. Ол бо чылын 15 тонна сиген белеткээр планын 29 тонна чедирген.

Хойжулар: О. Кодур-оол 11, К. Хөгүй-оол 12, М. Тас-оол 28, М. Сертен-оол 36 тонна сигенни тус-туязында белеткээш, кыштагларда чедирип алган. Мал чеми белеткээри ам-даа үргүлчүлеп турар, даалгаларын күүседир дээш кижи бүрүзү кызымак ажылдап турар.

Бедик көдүрлүүшкүнүг ажылдап турар кижилериниң амыдырал-чуртталгазынче сагыш салбас үүлдер бары хомуданчыг болду. Чайлаг бүрүзүнде амгы үениң бажының тутпаан, чавыс, чөвүрээзи карттаттынмаан, кырын шетбиле дуглаап, ширик-биле базырып каан, шык, чавыт казанактар бар. Совхозтуң удуртукчулары Дүңгүрлүг-Каҗт, Күй-Даш, Улуг-Даштыг мынчаар четпээн болду.

Июль айның төнчүзүнде Чайлаг-Өзенге малчыннарның байырлалын эрттирген. Малчыннар байырлал болган черден эргежок чугула бараанар: шай, таакпы, от садын аар дээш баарга, чок болган. Дус безин чок болганы элдеп.

17 чыл мал малдааш, пенсияже үнген И. Эрелчиниң чугаазы бо:

— Сүт-Хөлдү долгандыр 20 ажыг кодан чайлаар. Ол хирезинде-ле көжүп ажар ийи орук — Кара-Сугнуг, Шивээнин орук-тарында даш-хорумнарны аштавас-тыр. Аҗыт хамаан чок, чадаг кижи базары берге черлер хөй болгай.

Совхозтуң, районнуң чогуур органнары тайга-таскылдар аразында ырак малчыннарже чогуур кичээнгейни угландырар үе келген.

О. ЧАН-ООЛ.

Чаа өөредилге чылынга уткуштур

ЧУГУЛА СОРУЛГАЛАР

Коммунистиниң болгаш партия кежигүнү эвес активтин марксизчи-ленинчи өөредилгези партия организацияларының ажылында бир кол черни эзлеп турар. Эрткен өөредилге чылында политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгенин утка-шынары улам экижээн, өөредилге-материалдыг баазазы быжыккан. Кичээлдерниң организастыг болгаш идейтеоретиктиг деннели бедээн.

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгенин бүгү системаларынга СЭКП Төп Комитединиң Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советинин Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң партияның XXV съездизинге Отчёт иletkелин база съездинин өске-даа материалдарын, партияның болгаш чазактың оон соонда күлээп алгылаан чугула документилерин дыңнакчылар ханызыбиле өөренип эрткен. Оларның иштинде Л. И. Брежневтин, СЭКП ТК-ның май (1977 ч.) Пленумунга, ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVI съездизинге чугаалары база кол черни эзлээн.

«Экономиктиг өөредилгени экижидер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалында чоннуң массалыг экономиктиг өөредилгезинин сорулгаларын, оон утка-шынарын экижидип, ону организастап чорударының хемчегларын тодаргай айыткан. Улус ажыл-агыйының янзы-бүрү алырларының онзагай байдалдарын болгаш ажылчыннарның бүгү кезектериниң билиниин деннелин өөренип көрүп турган, экономиктиг өөредилгенин системазын тургускан. Партия Төп Комитединиң ол чугула документизинин негелделерин амыдыралга боттандырып эгелээнинден бээр ам беш чыл ажыл турар. Ол үеним дургузунда өөредилгенин организакчылары — пропагандист кадрларны белеткээр талазы-биле практиктиг ажылдарны кылып чоруткан. Экономиктиг өөредилгени организастап чорудар, оон өөредилге-материалдыг баазазын быжыглаар талазы-биле эки дуржулга мөөннеттинген. Бир эвес 1973—74 өөредилге чылында республиканга экономиканы чүгле 19 мун кижи өөренип турган болза, ам партия, комсомол чырыдыышкынында, экономиктиг школаларда 24 мун кижи экономика айтырыгларын өөренип турар.

Эрткен өөредилге чылында чамдык школалар болгаш семинарларның дыңнакчылары биоги эзлчегнин чангыс аай программалыг курстарын өөренин доскаш, бүдүрүлгелерлин адырлар аайы-биле онзагай байдалдарын, коллективтерниң мурнунда турар тодаргай сорулгаларны программада киирген ийиги эзлчегнин курстарын өөрениринче шилчээн. Нидтизи-биле ам 9 мун ажыг кижи ийиги эзлчегнин курстарын. 3 мун ажыт кижи «Социализм болгаш күш-ажыл» деп курсту өөренип турар.

Дыка хөй партия болгаш ажыл-агый органнары кадрларның экономиктиг белеткелин экижидериниң доктаамал хемчегларын ап, дыңнакчылар-биле ажылдың янзы-бүрү аргаларын ажыглаан, өөредилгенин шынарын экижидер дээш тодаргай ажылды чорудып турар. «Тыва кобальт» комбинатта, Харылзааның бүдүрүлге-техниктиг эргеделинде, «Хемчик» болгаш «Шекпээр» совхозтарда ажылчы чоннуң экономиктиг өөредилгезин организастаары экижип, өөредилге-материалдыг баазазы быжыып келген. Бо черлерде экономиктиг школаларның дыңнакчылары социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, бүдүрүлгенин чаартыкчылары болуп турарлар. Чамдык экономиктиг школаларның кичээлдеринге ниитилел бүдүрүлгезинин ажыктыын, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, продукцияның шынарын экижидер болгаш социалистиг чарышты организастап чорударын күштелдиреринин айтыгларын кичээлдерге сайгарып, дыңнакчыларның чогаадыкчы идепкейин бедидип турары чанчыл апарган. Бо талазы-биле «Тыва кобальт» комбинатта боттуг ажылдар кылдынып турар. Ынаа дыңнакчылар тус-тус бүдүрүлге цехтеринге, участоктарга, ажылдаар черлерге бар курлавырларны чөп ажыглаар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер дээш демиселге идепкейлиг киржип турар. Олар 170 ажыг чаартыкчы саналларны киирген. Ол саналларның 85-ин бүдүрүлгеге шингээткен болгаш оон 81.654 рубль экономиктиг ажыкты алган.

Мурнакчы дуржулганы пропагандаларынга болгаш өөрениринге экономиктиг өөредилге улуг рольдуг. Чижээ, Чөөн-Хемчик районнуң «Тыва» совхозунда Экономиканы болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин эргелеп башкарарының үндезиннери» деп курста өөренип турар дыңнакчылар Алтайның механизатовларының наряд чок ажылдаар звеноларының дуржулгазын кичээлдерге сайгарып, өөренип турган, кукуруза өстүрүп, ажаар ындыг звенону организастап тургузарын шиитпирлээн. Ону ол школаның дыңнакчызы коммунист Х. Таар-оол улуртур бооп хүлээнген. Звено часкы, чайгы, күскү үеде ажылдаан. Оон түнелинде бир гаган-на 136 центнер кукурузаның иогаан массазын алган.

Марксизчи-ленинчи өөредилгени чер-черде организастап турарында чедир кылдыкмаан чүүлдер, шиитпирлетгинмээн айтырыглар ам-даа бар. Чамдык партия райкомнары, парткомнар, министерстволар болгаш ведомстволар өөредилгенин идей-политиктиг деннелин бедидеринче чогуур кичээнгейни угландырбайн турар. Политиктиг, экономиктиг өөредилгени организастап турарында эренгейлээр чоруктарның фактылары ам-даа хөй. Республиканга материалдыг бүдүрүлгеде ажылдап турар кижилерниң чүгле 27,3 хуузу экономиктиг өөредилгеде хаара туттунган. Ылангыя Каа-Хем, Улуг-Хем, Мөңгүн-Тайга, Өвүр, Тожу районнарда экономика айтырыгларын өөренип турар дыңнакчылардың саны эвээш.

Чаа 1977—78 өөредилге чылы политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң бүгү хевирлеринге ССРЭ Конституциязын база Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чыл оюнуң дугайында материалдарны өөренири-биле онзаланып турар. Баштайгы киириле кичээлдерге бистиң чуртувустун социал-экономиктиг болгаш политиктиг байдалында онзагай чүүлдерни, 1977 чылдың планныг онаалдаларын, Октябрьның 60 чылын төлептиг уткуур дээш коллективтин алган социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезин сайгарып көөр. Октябрь, ноябрь, декабрь айларда өөредилгенин бүгү хевирлеринге ССРЭ-ниң Дээди Советинин удавас болур сессиязының болгаш юбилейлиг байырлыг хуралдың материалдарын өөренир. Чаа Конституцияны хүлээп алырыбиле база Октябрьның 60 чылын байырлаары-биле холбашкан партия болгаш чазактың чугула документилериниге айытынган идей-политиктиг үнеледи болгаш кол-кол чүүлдерни дыңнакчылардың ханы билип алган турарын чедип алыры өөредилгенин чугула сорулгазы болур.

1978 чылдың январьдан эгелээш бүгү дыңнакчылар мурнунда өөренип турган курстарының программазын уламчылаар. Аная чаа Конституцияны, ССРЭ-де күрүне болгаш ниитилел тургузуушкунунуң төөгүлүг дуржулгазын, совет амыдыралдың өвүр-хевириниң чаа үе-чадада онзагай байдалдарын ханы сайгарып көөр.

Партия өөредилгезинин эге болгаш ортумак звеноларынга, комсомол өөредилгезинге, экономиктиг болгаш коммунистиг күш-ажыл школаларынга келир чылдың январьдан эгелеп, дыңнакчыларның күзелин барымдаалап турган, «Сайзырангай социализмнин Конституциязы» деп курсту өөренип болур. Дээди звенога теоретиктиг семинарларны тургузар.

Чаа өөредилге чылында комсомолдун политиктиг өөредилгезинин мурнунда улуг сорулгалар салдынган. Комсомолчуаныяктарның идей-политиктиг, күш-ажылчы болгаш аажы-чан кижизидилгезин моон соңгаар улам экижидер, партияның XXV съездизинин төөгүлүг шиитпирлерин күүседир дээш демиселге оларның идепкейин улам бедидер.

Партия организациялары болгаш коммунистер өөредилгенин теоретиктиг деннелин моон соңгаар улам бедидеринче, оон дээштиг чоруун чедип алырынче доктаамал кичээнгейни салыр ужурлуг.

ВОРГАШТЫҢ ПЛАНДАН АЖЫР ХӨМҮР-ДАЖЫ

КОМИ АССР. «Воркутауголь» каттыжыышкынның «Воргаш-1» шахтазының даг-жылары чурттун шахтёрларының юбилейлиг чылда социалистиг чарыжыга ийи квартал улаштыр тиилекчилер болган.

Воргаштың шахтёрлары хонук бүрүзүнде он муң тонна хире хөмүр-дашты казып турар. Чыл эгезинден бээр олар хереглекчилерге пландан ажыр 170 муң тонна одаар чүүлдү чорутканнар. Ол болза Печораның хөмүр-даш басейнинде эн бедик көргүзүг болур.

«Воргаш-1» шахтаның даг-жылары чылда 4,5 миллион тонна кокталыр хөмүр-дашты бүдүрер бүдүрүлге черинин толевилеттинген күчүзүп бир чыл бурунгаар шиңгээдип алыр деп хүлээнгеннер.

«Воргаш-1» шахтаның даг-жылары онгу беш чылдың эгезинден бээр хуусаадан бир ай мурнай 3 500 муң тонна одаар чүүлдү казып тыпкан.

ЧУРУКТА: шахтада партком секретарының оралакчызы В. А. Кутяйкиниң (ортузунда) мурнакчы даг-жылларга күш-ажылчы тиилелге-биле байыр чедирип турары.

С. ГУБСКИЙНИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ХИМИЯ—ШӨЛДЕРГЕ БОЛГАШ ФЕРМАЛАРГА

СЭКП-ниң XXV съездизи химия үлетпүрүнүн эн чугула сорулгаларының бирээзи кылдыр 1980 чылда 143 миллион тонна минералдыг чемишчилилгелерни бүдүрүп үндүрерин төлевилээн. Ол болза тоску беш чылдың төнчүзүнге дениээрге, 1,6 катан хөй. Көдээ ажылагайының химизастаарынга адырның чедиишкиннерин Москвада боор турар «Химия—77» деп делегейниң специализастаттынган делгииринде совет көргүзүг үүлдери бүзүреалдынбиле көргүскен.

Эртемденнерниң санап турары-биле алырга, дужуттун өзүлдезинин чартыы болза эки чемишчидилгелерни ажыглаанының түннели болган. Дужуткур чоруктун фосфорлуг борбаандыларын бүдүрүп үндүрери бо беш чылда онза өзер. Делгелгеде концентрастаан болгаш комплекстиг чемишчидилгелерни көргүскен. Оларның аразында эн-не ажыктыы болза көдээ ажыл-агыйның бүгү-де культураларынга ажыглап турар карбоаммофоска болур. Делгелге өжиттингеи физиктиг шынарлыг, чыпшынышпас борбаандылыг чемишчидилгелер-биле, а ол ышкаш нарын чемишчидилгелерни бүдүрүп үндүрүнинин чаа аргазы-биле база таныштырар.

Оон онзагай үүлү болза күгүр кислоталының орнуунга чиик өртектиг аммоний сульфадын ажыглаары болур.

Көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглерин агрохимиктиг лабораторияларны дериринде болгаш кислоталыын, фосфор кислотазын болгаш хөрзүнде бар өске-даа химиктиг үүлдерни тодаралдырынга хереглээр чаа хереклелдер улуу-биле сонуургаткан.

Мал ажылынга химияның чедиишкиннерин нептередири болза ол адырны интенсификастаарының эн чугула негелделериниң бирээзи болур. Мал чеминге химиктиг чүүлдерни немээри бүдүмелдер солчулгазының баксыраарын, аарыырын болдурбас. Ыныг үүлдерге мал чемгерер ажылдылар, минералдыг немелде чемиштер, антибиотиктер, өскедаа биологтуг илепкейлиг бүдүмелдер болгаш өзүлденин идиг берикчилери хамааржыр.

«Химия—77-ниң» совет делгелгезинде үнүштер камгалаар бүдүмелдерни хөй-уе көргүскен. Тараа культураларынга аммиак селитразы-биле гербицидтерни ажыглаарының дугайын ында көргүскен. Ону ажыглап турда бок үнүштер доозу-биле уузуткаттынар, а дужуткур чорук беш хуу өзер. Хөй салдарны чедирип шыдаар үрезиннерниң холушкак чаа хөраннары эки ажыктыг.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге химия продукциязын ажыглаарын өртем-техника депшилгези улуу-биле калбарткан. Парниктер болгаш теплицалар, тараа база мал чеминин шыгжамырларын тударынга, суутарылга системаларын тударынга химиктиг тудуг материалдарын улам-на калбаа-биле ажыглап турар апарган. Делгелгеде көдээ ажыл-агыйда хереглеп турар плёнкаларны хөй-биле көргүскен. Ол бүгү материалдар болза бүдүрүлге черлериниң массалыы-биле бүдүрүп турар продукциязы болур.

(СЭТА-ның корр.).

Конституция төлевилелиниң дугайында

ЭҢ ЧУГУЛА ПРИНЦИП

Д. КЕРИМОВ,

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүнү

Совет күрүнеиң организациязының болгаш ажыл-чорудулгазының эн чугула принциви — демократтыг централизм ССРЭ Конституциязының төлевилелинде улам хөгжөөн, бижыккан болгаш тодаргайжаан. Ол болза, ажылчалай болгаш социал-культура турүгзуушкунун чангыс аай чопчүткен, планныг удуртурун алызындан дүүштүрерин көрүп турар.

ССРЭ Конституциязының төлевилелиниң 3 үүлүнде айытканы болза: «Совет күрүнеиң организациязы болгаш ажыл-чорудулгазы демократтыг централизмиң принципинге; күрүне эрге-чагыргазының бүгү органнарының адаандан үстүнге чедир сонгулдалыг болурунга, оларның чонга отчёттуг болурунга, үстүнде турар органнарның шиитпирлеринин адаанда турарларга ыаап-ла албан болурунга дүүштүр тургустунар. Демократтыг централизм болза, чер-черде инициатива болгаш чогаадыкчы идепкей-биле, дагдынган ажыл-херек дээш күрүнеиң орган бүрүзүнүн болгаш эрге-дужаалдыг кижи бүрүзүнүн харыысалгазы-биле чангыс аай удуртулганы дүүштүрүп турар».

Демократтыг централизмиң үндезиннери социализмиң алыс мозуунде, оон экономиктиг болгаш политиктиг системазында тодаргай салдынган. Улус ажыл-агыйының бүгү адырларын чангыс аай бүдүн үүл кылдыр каттыштырган, бүдүрүлгенин чепсек-хереклелинге социалистиг өөчү экономиканы план өзугаар, пропорционалдыг хөгжүдериниң объективтиг хоойлузунга үндезилээн, ону төвүлелдиг эргелеп башкарарының эргежок чугулазын болдурган. Конституция төлевилелинде айытканын өзугаар алырга, ам ССРЭ-ниң экономиказы иитилел бүдүрүлгелиниң, чүүтүн девискээринде хуваалданын болгаш солчуушкунун бүгү звеноларын хаарытткан чангыс аай улус ажылагайжы комплекс болу берген. Ол комплекс харын төнчүттүгген удуртулгага үндезилээн, чедийшкиниг ажылдан болгаш хөгжүн шыдаар.

Социалистиг өөчү болгаш улус ажыл-агыйының социалистиг системазы иитилел байлаан коллективтиг эллээрин база ажыглаарын, бүдүрүлгеин эргелеп башкарарынга күш-ажылчы коллективтерниң демократтыг киржирин көрүп турар. Чогум-на харын ынчангаш бүдүрүлгелерниң болгаш каттыжыышкыннарының ажыл-агыйжы бот-тускайлан чоруу-биле болгаш инициативазы-биле план өзугаар төнчүттүгген удуртулганы дүүштүрериниң эргежок чугулазын төлевилелде бижыглаан.

СЭКП ТК-ның май (1977 чыл) Пленумунга илеткелинге эн Л. И. Брежнев мынча деп демдеглээн: «Экономиканы эргелеп башкарарынга централизм эргежок чугула болгаш дүрүм өзугаар үүл-дүр. Ынчаарга бистиң ажыл-агыйывыстың хөгжүлде байдалдарының бүгү-ле хөй янзы хевирлерниң база ыяк барымдаалаң көөрү эргежок чугула. А ол хөгжүлде бүдүрүлге коллективтериниң инициативазын улам ынай кодурбейн турда, эргелеп башкарарынга ажылчы чоннарның боттарының идепкейлиг, ажыл-агыйжы киржилгезин чокта чедип алдынмас деп чугаалаар ийик мен. Социализмниң байдалдарында демократия экономиканы, иитилелдин ажыл-агый болгаш культура амыдыралының бүгү адырларын хөгжүдериниң чугула бызазы болуп келген болгаш болур-даа».

Социалистиг иитилелдиг экономиктиг базиин оон политиктиг надстройказын, чижээ, Совет күрүнеиң организациязын болгаш ажыл-чорудулгазын база тодарадыр. Антагонистиг ажылаарының чогу, иитилелдин социал-политиктиг чангыс эвин иитилелдин болгаш кижинин, ажылаарның болгаш социал кезектериниң үндезин эрге-ажыктарының дүгжүүшкүнүн илергейлеп, оон-биле кады күш-ажылчы коллективтериниң, ажылчын кижи бүрүзүнүн иитин сорулгаларны шиитпирлээринге, чангыс аай эчис сорулгаларны чедип алырына чогаадыкчы инициативалыг, идепкейлиг болурунга таарымчалыг байдалдарны тургузуп турар Совет күрүнеиң бүгү улусчу характерин болдуруп турар.

Демократтыг централизмиң принциви күрүне органнарының ажыл-чорудулгазынга демократтыг болгаш централистиг эгелериниң кажан-даа өзү барымдаалаан дүгжүүшкүнү болбайн келген. Демократтыг централизм—чангыс аай принциптиң аразында алызындан холбаалыг ийи талазы-дыр, олар бот-бодунга идиглиг, кайы-кайызынга сиңнигиишкиниг, демниг хөделиишкиниг болгаш оон-биле кады миллион-миллион ажылчы чоннарның тура-соруунун, болгаш хөделиишкиннериниң чангыс эвин хандырыш турар.

В. И. Ленинниң онзалап демдеглеп чораанын өзугаар алырга, бюрократтыг централизмни-даа, анархистиг саңдаргай чорукту-даа демократтыг централизм буруу шавар. Үндезин, кол, боттуг үүлүге чангыс эн ажыл-херекти, черчериниң онзаган үүлдерин барымдаалаары, иитин сорулгаларын шиитпирлээриниң болгаш тодаргаи сорулганы чедип алырының тодаргаи арга-хевирлерин көөрү хөй янзы хевирлиг болур дээрэн барымдаалаан турар. Ынчалзажок чер-черниң инициативазы, сорулгаларны шиитпирлээриниң хөй янзы аргаларымы дискропорцияларын, чайгаралашкынарның тыптын келириниң, иитилел хөгжүлдезиниң чорудулгаларын эргелеп башкарарынга демниг харызааларының үрелириниң аргазыдан чаилаар төлөде, коммунистиг тургузуушкунун иитин эрге-ажыктарының хемчөлдериниң үимес үжүрлүг. Демократтыг централизмниң ол негелделери ССРЭ Конституциязының төлевилелинде тодаргаи бижиттинген. Ол негелдер: совет сонгулда эргезиннге (чажыт бадылаашкынныг бүгү-иитин, деңг эргелиг болгаш дөрт сонгулда эргезинге) үндезилээш, күрүне эрге-чагыргазының бүгү тен-даа, чер-даа органнарының сонгулдалыг болурундан; бүгү депутаттарның болгаш Советтериниң сонгукчулар мурнунга харыысалгалыындан болгаш отчёттуундан; күрүне эрге-чагыргазының үстүнде турар органнарның талазындан адаанда турар органнарны удуртурундан; күрүне эргелелиниң органнарын күрүне эрге-чагыргазының чоогуур органнарының тургузарындан; күрүне эргелелиниң боттарының чагыргазында турар органнарын күрүне эрге-чагыргазының органнарының удуртурундан; күрүне эргелелиниң бодунун чагыргазының адаанда турар органнарын адыр эргелелиниң үстүнде турар органнарының удуртурундан; күрүне, ажыл-агый болгаш социал-культура тургузуушкунунун, күрүне органнарының ажылынга киржиринче хамаатыларны калбаа-биле хандыкшыдарының бүгү айтырыгларын Советтериниң коллективтиг, хостуг, ажылышчы чугаалажыр болгаш хөйге билдингир кылдыр шиитпирлээр чорукка үндезилеттинген ажыл-чорудулгалыг болурундан илергейлеттинген.

Совет күрүне органнарының харылзаа байдалдарын ынчалдыр организастаарга күрүненин иитин херектерин эргелеп башкарары чер-черниң инициативазын болгаш массаларның эгелээшкинин бүгү хемчег-биле хөгжүдерин көрүп турар демократиялың артык күштерлиин сорулгаларын, турасоруктун болгаш хөделиишкиннерниң чангыс эптиг болурун хандырып турар төп-чүттүгүнүн удуртулганын артык күштерлин-биле бодунда каттыштырып турар.

Эргелеп башкарарының күрүне аппарадының организастыг тургузуунга болгаш эргехүлээлгезин күүседаринге демократтыг централизмиң чырыткыланчак илерели болза, күрүне эргелелиниң болгаш чер-чер органнарының «ийи дакпыр» чагыртыры болур. «Ийи дакпыр» чагыртыры, бир талазында, чер-черде күрүне эргелелиниң аппарадының ажыл-чорудулгазынга ажылчы массаларның дээштиг контролюн хандырар, а өске талазында, эрге-чагырганың төлөделгелиг органнары — улус депутаттарының Советтериниң ролюн бедидиринге таарымчалыг байдалдарны тургузуп турар.

Совет күрүне эргелелинге демократтыг централизмнин принциви боттандырып турарының ачызында чүүтүн күрүне эргелелинге чангыс аай политиканы чорудары чедип алдының турар... Ол чорук күрүне эргелелиниң айтырыгларын чер-черге коммунистиг тургузуушкунун негелделерин ханы, бүгү талалыг барымдаалаар, иитин күрүненин болгаш чер-черниң эрге-ажыктарын-даа, иитилелдин, коллективтин болгаш кижилерниң-даа эрге-ажыктарын күрүне эргелелиниң чорудулгазынга шын дүүштүрер арганы берип, бүгү чүүтүн-даа, ол ышкаш оон тус-тус черлериниңдаа хемчөөлинте күрүне эргелелиниң айтырыгларын шиитпирлээринге улус массаларның идепкейлиг киржилгезин; төөдаа черге, чер-черге-даа күрүненин чангыс аай политиказын чорударынга ажылчы массаларның чогаадыкчы инициативазын бүгү хемчег-биле хөгжүдерин; тус черниң ужурдузалыг бүгү айтырыгларын шиитпирлээринге болгаш херек кырында боттандырарынга чер-черниң күрүне органнарының бүрүн эргелиин болгаш бот-тускайлан болурун хандырар.

Демократтыг централизм принциниң боттанышкывы ССРЭ Конституциязының төлевилелин бүгү улустун боттарының чугаалажын турарындан база чырыткыландыр илергейлеттинген. Төлевилелди үнелеп көрген, иитилелдиң болгаш кижилерниң эрге-ажыктарының, иитин күрүненин болгаш чер-черниң хереглелдериниң чангыс эптиин барымдаалаан оон текстизин дугайты саналдардыг хөй-хөй чагаалар күрүне органнарындан, хөй-иитин организацияларындан, күш-ажылчы коллективтерден, тус-тус хамаатылардан Конституция комассиязының болгаш оон даргазы эш Л. И. Брежневтиң адында, солуннар редакцияларында, радиода болгаш телевиденеде кирип үргүлчүлеп турар. Ынчангаш сайзырангай социализм иитилелинин Конституция төлевилелинде бижиттингеи кол демдектериниң бирээзи херек кырында ынчалдыр боттаның турар: «Кижи бүрүзүнүн чаагай чоруунун дугаарында бүгүдеиин сагыш салыры болгаш бүгүдеиин чаагай чоруунун дугайында кижи бүрүзүнүн сагып салыры ол иитилелдин амыдыралының хоойлузу болуп турар» деп ында бижээн.

ДЕЛЕГЕЙ ХҮННЕРДЕ

БУЗУЛБАС НАЙЫРАЛ

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). МАРН ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Улустун Улуг Хуралының Президиумунун Даргазы Ю. Цеденбал биле СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунун Даргазы Л. И. Брежневтиң аразында Крымга 1977 чылдың август 12-де болган найыралдыг ужуражыышкынының түннелдери марксизм-ленинизмниң база пролетаржы интернационализмиң бижыг принциптерине үндезилеттинген. МАРН-ның болгаш СЭКП-ниң, моол база совет улустарының акы-дуумалышкы найыралын база сырый чангыс эвин база катан көргүскен деп, МАРН ТК-ның Политбюрозунун ында парлап үндүрген доктаалында онзалап демдеглээн.

Деппилгелиг бүгү кижи төрелгетенге турасказалдыг улуг Октябрьның 60 чылы болур юбилейлиг чылда Ю. Цеденбалдың Л. И. Брежнев-биле ужуражыышкыны болгаш беседазы МАРН-ның XVII съездизинин болгаш СЭКП-ниң XXV съездизинин шиитпирлерин, а ол ышкаш 1976 чылда МАРНың партия-чаазак делегациязының ССРЭ-же аян-чоруунун үеазинде чедип алдынган дутуржуушкунарны чедиишкиниг күүседиринин үдезининге, моол-совет бүгү талалыг сырый кады ажылдажылганы улам ынай хөгжүдеринге база ханыларынга чаа чугула болуушкун болур деп доктаалда демдеглээн.

Л. И. Брежнев биле акы-дуумалышкы өске партияларның болгаш чурттарның удуртукчуларының аразында Крымга болган ужуражыышкыннарның улуг ужур-дузазын МАРН ТК-ның Политбюрозу база онзалап демдеглээн. Ол ужуражыышкыннарның түннелдери акы-дуумалышкы партияларның болгаш күрүнелериниң эрге-ажыктарының иитилелшкөн, иштики база даштыкы политиканың бүгү талаларынга социалистиг дем каттыштырылгазының чангыс эвин, СЭКП-биле, бүгү делегейде социализмниң база тайбыныын күчүдүг челенгежи болур Совет Эвилелин-биле оларның найыралын бүгү хемчеглер-биле быжыгдаарынче оларның чүткүүн база катан чайынналчаа-биле көргүскен.

Акы-дуумалышкы партияларының удуртукчуларының Крымга болган ужуражыышкынар делегейниң социалистиг системазының күчүзүн коммунистиг болгаш ажылчын шимчөөшкининиң хүрөөленинин чангыс эвин, бүгү-иитин тейбиниы улам ынай быжыглаарынга чаагай салдарны чигзиниг чокта чедиреринге болгаш тайбын, чавырлыышкын болгаш социализм дээш демиселго бүгү чурттарның ажылчы чоннарынга чаа идиг болурунга быжыг бүзүрелди МАРнын коммунистери болгаш ажылчы чоннары илереткен деп доктаалда айыткан.

ТАЙБЫҢ ДЭЭШ ШЫЛГАРАҢГАЙ ДЕМИСЕЛЧИ

СОФИЯ. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунун Даргазы Л. И. Брежневке Каттышкан Нациялар Организациязының тайбынын Алдын медалын тывысканы бистиң планетавыска тайбынны болгаш айыыл өөк чорукту быжыглаар талазы-биле оон онза үре-түннелдиг ажылчорудулгазын база катан хүлээп көргени болур деп. БКП ТК-ның органы «Работническо дело» солун бижээн. Тайбынын Алдын медалын Л. И. Брежневке КНО-нун Чингине секретары К. Вальдхайм Москвага кээп тывыскан.

Л. И. Брежневтин ады делегей харылзааларынга «соок дайынын» үеазинде политиктиг чавырлыышкынның үеазинче шиитпирлиг эргилде-биле, ийзы-бүрү социал тургузуулуг күрүнелериниң аразында харылзааларга тайбын кожа-хелбээ догуннаашкынның принциптеринин быжыкканы-биле холбашкан. Л. И. Брежневтин ады Хельсинкиге болган төөгүлүг чөвүлел хурал-биле, СЭКП-ниң XXIV съездизинге хүлээп алган болгаш Ленинниң партиязының XXV съездизинге улам ынай хөгжөөн СЭКП-ниң Тайбын программазы-биле холбашкан.

Л. И. Брежнев болза ленинчи тайбын политиканы, күш-ажылдың кижилериниң эрге-ажыктарын камгалап турар политиканы Совет Эвилелиин боттандырын чорударынга улуг салыышкынны киирин турар тайбын дээш шылгарангай демиселчи, партия болгаш күрүне ажылдакчызы-дыр. СЭКП ТК-ның Чингине секретарынга, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунун Даргазынга КНО-нун тайбынның Алдын медалын тывысканы тайбынны болгаш улустар аразынга найыралды быжыглаар талазы-биле Совет Эвилелиниң ажылчорудулгазын ат-алдарлыг делегей организациязының талазында база бедик үнелеп көргени болур деп. «Работническо дело» онзалап демдеглээн.

Л. КОРВАЛАН: Чили хостуг болур

ЛОНДОН. (СЭТА). Фашистиг диктатурага удур демисежип турар Чилиниң улузу-биле эн-сеткил каттыштырылгазының делегейде калбак кампаниязы хосталга дээш бистиң демисевиске улам-на таарымчалыг байдалды тургузун турар деп. Великобританиянын Компартиязының Күүскомунун хуралынга чүве чугаалааш, Чилиниң Компартиязының Чингине секретары Луис Корвалан медегээн. Англи коммунистернин чалааны-биле ол ында чили патриоттарны деткиринбиле чорудун турар хемчеглерде киржин турар.

Ацаа болган парлалга конференциязында Л. Корвалан Чилиде байдалга доктааган. Пиночеттиң «политиктиг чаа программа» деп адаар үүлүн ол сойгалап илереткен. Чурттун политиктиг амыдыралын «демократчыдарының» планнарының болгаш «сонгулдалар» дугайында чугаалап тура, хунта бодунун диктаторжу фашистиг өзу-чурумунга хоойлу өзугаар байдалды тургузун адырын оралдажын турар деп, Л. Корвалан онзалап демдеглээн.

ДИН-ниң пиночетчи каргыс шагдаа черин эде организастаан-даа болза, оон түгле ады өске апарган, а элес утказында үүү-даа өскерилбээн деп, Чилиниң Компартиязының Чингине секретары уламчылаан. Массалыг истеп сүрүүшкүннер уламчылавышаан, «ис чок читкеннер» деп адаар патриоттарның — фашистиг өзу-чурумнун тулун хоругдаанларының салым-чолунун дугайында үүү-даа билдинмес.

Ынчанмыже Чилиде өзулуг өскерилишкиннер базе бар деп, Л. Корвалан чугаалаан. Кижи көөр хоон чок өзу-чурумга удурланган шимчөөшкин чурттун иштинде өскен. Чурттун өзулуг демократчыдылгазын түгле хунтаны дүжүргениниң соонда боттандырын болур. Бодунун истеп сүрүкчү политиказын боттандырын чорударынга хунта улам-на улуг бергелерге таваржын турар. Чилиде демократтыг күштериниң янзы-бүрү отрядтарының аразында чангыс эн улам быжыккан. Ол күштер шерег хунтанын өзу-чурумун дужүр октан шыдаар болгаш Чилиге демократияны катан тургузун болур.

Хунтага хамаарыштыр АКШ-тың чазааның туружун Л. Корвалан буруу шапкан. Чоокта чаа Пиночетти АКШ-че чалаан болгаш ол чурттун президентизи-биле оон барык-ла шак хире ужуражканы биллдингир болгай, Пиночеттиң чалаалының мээн чуртумнун, ол ышкаш өске-даа хөй чурттарның, оон иштинде АКШ-тың-даа калбак массалары шиитпирлиг-биле буруу шапкан. АКШ-тың администрациязының талазында ол базым фашистиг өзу-чурумну деткээни, хунтаны агартыр дээн оралдажыышкыны болур деш, Л. Корвалан чугаалаан.

АКШ-та мындыг

Боттарының кол эргелери дээш демисежип турарларга удур Каттышкан Штаттарда «чудуруктаар хоойлу» улам-на улаа-дараа хөделип турар апарган. Ядараан хөй миллион аныяк өолдарга болгаш кыстарга ажыл негээри-биле фонд биржазының базыышына өскен келген аныяк американцларны Нью-Йорктун полициялы канчаар басканын бо чурукта көргүскен.

(АП-СЭТА-ның фотозу).

ҮРЕ-ТҮННЕЛДИГ АЯН-ЧОРУК

ТОКИО. (СЭТА-ның корр.). Хабаровск хоорүүскомунун даргазы П. Л. Морозовка баштаткан Чөөн, Сибирьниң болгаш Совет Ыраккы Чөөн чүктүн хоорайлар хоорүүскомнарының дарталарының делегациязының Японияга аян-чоруу сентябрь 13-те доозулган. Иркутскиниң, Братскиниң, Улан-Удэниң, Находканың, Шелеховонун, Южно-Сахалинскиниң төлөөлекчилери база кириишкен делегация Сибирьниң болгаш Совет Ыраккы Чөөн чүктүн хоорүүскомнар дарталарының база Японияның барыын талакы эриктериниң хоорайлар тергиилекчилериниң алдыгы ужуражыышкынына киржири-биле Японияга чеде берген. Ол ужуражыышкын сентябрь 5—6-да Тояма хоорайга—база-лыдыг аттыг префектураның төвүнге болуп эрткен.

Ындыг чанчыл болган харызааларны эллчет өзугаар Совет Эвилелиниге болгаш Японияга эртиирин келген. Амгы ужуражыышкын үеазинде совет делегация Улуг Октябрьның 60 чылының, оон ужур-дузазының болгаш Совет Эвилелиниң тайбынга ынакшылдыг чайтылыш чок даштыкы политиказының дугайында плеткелди кылган. Японда талаган Тояманың, Ниигатаның, Майдзурунун, Цуруганың, Канадзавының, Фукуиниң болгаш Хонсю ортулуктун өске-даа хоорайларының тергиилекчилери кириишкен Тояманга болган шуулганның делегаттары кады кылган дыңнадымнга ССРЭ-ниң чөөн талазында болгаш Японияның барыын талакы районнарында хоорайларның аразында кожа-хелбээ харылзааларны быжыглаарының херээнге өдаргай салыышкынарны киирер»— деп, СЭТАның корреспондентизинге делегацияны удуртуучуу, Хабаровск хоорүүскомунун даргазы П. Л. Морозов чугаалаан.

Д. СОЛОВЬЕВ.

Төөгүнү ажыдып көөр болза:

МАЛИНКИ СУУРНУҢ ЧЕЧЕКТЕЛИИШКИНИ

«Тарып, ажыглап турар черивис бистиң бодувустуу, күш-ажыл кижилериниң чүве деп чугаалаар апаар бис...»
(1927 чыл. Рязань областың Малинки суурунуң чурттакчыларының шаанда түс черниң кожай эзи турган Волконский дээр князьтан чагаа чедип келген. Ону ол Парижтен бижээн болган.

Малинкиниң черлерин ында колхозка дамчыдып бергенин ук кожай кончуг хорадап бижээн.

— Ол-ла күзүн ол авторга тогуур харыы чагаавысты чоруткан бис—деп, хоочун колхозчу Иван Егорович Крошкин сактып чугаалаар.— Революция мурнунда ооң ажылын кылыр дээш кайы хире кызып-кылайып чораанывысты-даа бижээн бис. Мээң өг-бүлем хөй улус турган. Ол хиревисте шала-шулазы-даа чок, дагаа кажаазы ышкаш, чер бажыңга доңгүп-даңгып-ла чурттап турган бис. Чежедаа кызып-кылайып турган, чеже-даа хөй тарааны ажаап өстүрүп алырывыска, домей-ле хлевивис чедишпес турган. Чүге дээрге кожай ажаап алган тараавыстың барык шуптузун биске ачылаткан черинин хөлезини дээш алган баар... 1905 чылда бистің черинің тараачыннары дарлап мөлчүгделге шыдашпайн, холзеп үнгеннер. Оон солдаттар чедип келгеш, оларның дыка хойун аар, кара ажыл кылыр өске черлерге шөлүүрүн шөлүп, чамдыктарын кезээ мөнгеге солдат албаны эрттирер кеземче роталарынче алгаш баргылаан. Бистің Малинки суурнуң чурттакчыларын ынчан «эрге-чагырга деп чүве билбес, дүржок чүвелер» деп адап турган.

Ол «дүржок улус» Советтер дээш ең баштай демисежин үнгеннериң бирээзи болган. Олар черни бодунуң холунга алгаш, Владимир Ильич Лениниң өөреткенин ёзугаар чаа амыдыралды тургузуп эгелей бергеннер.

И. Е. Крошкин Малинки суурнуң бөгүнгү амыдыралын улуг чоргаарал-биле мынча деп чугаалаар:

— Долгандыр көрүнер даан. Ажыл-ишкаа магалыг, чуртталга-даа магалыг-дыр. Колхозтуң орулгазы миллион рубль ашкан. Бүдүн-бүдүн салгалдар — Воробьевтар, Андриановатар, Крошкиннер ажылдап турар...

Улуг Октябрьның шаннааны черни кижилер хумагалыг эдилеп, гектар бүрүзүнден бедик дүжүттү ап турарлар. Ол дээш олар чүзүп-даа харамнанмас. Чижээ, комсомолчу Анатолий Мерзлов ажылчы чоннуң тараазын камгалаар дээш амы-тынын оскунган. Тараа шөлдериниң чоогунда ооң хүлер турасказалын тургускан. Ол Совет эрге-чагырга дээш кулактарның кара сагыштыг огундан өлгеннерге-даа, гитлержи агшериглерни чылча шавышканнарга-даа база турасказал болур. Бөгүн механизаторнуң, тараажының, мелиораторнуң, малчынның бедик алын чоргаары-биле эдилеп чоруур кижилерге алдар болдурган турасказал база бар.

А. ТРОФИМОВ,
СЭТА-ның корр.
Малинки суур,
Рязань область.

Москваның М. Горький аттыг уран-чечен үлегерлиг театры бодунуң чаа сезонун ажыткан.

Ол театрның артистери ооң филиалынга Н. Погодиниң «Кремльдиң курантылары» деп шиизин көргүскен.

ЧУРУКТА: шииден үзүндү көргүзүг, В. И. Лениниң ролюнда—РСФСР-ниң улустуң артизи Н. Н. Засухин, Забелиниң ролюнда—ССРЭ-ниң улустуң артизи А. П. Кторов.

В. ЕГОРОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

СОВЕТТЕР ЧУРТУ: чаа чүүлдер

АМЫДЫРАЛ КАНАЛЫ

САРАТОВ. (СЭТА-ның корр. В. Яковлев). Волгада улуг суггат бугазы—Саратов каналын ажыглалга кииргениниң бээр он чыл болган оюн мелиораторлар демдеглеп эрттиргеннер. Ук каналды тудугжулар он чыл бурунгаар «кончуг эки» деп демдек-биле дужаганнар. Каналды тударынга чурттуң анзыбүрү булуннарындан хөй кижи киришкен. Олар 30 миллион куб. метр довуракты каскан, каналдың суг агар үнунга 118 мүң куб. метр бетонну салган. Ол бүгү ажылдарны рекордтуг темп-биле—хуусаазындан барык ийи чыл эрте кылып доосканн. Каналдың үнунда улуг насос станцияларын туткан, олар сугнуң терениң үүс метр бедикче көдүрүп шыдаар. Секунда бүрүзүнде чоогунда хову шөлдерже 60 куб. метр суг агып кирип чыдар. Каналды ажыглалга киирген хүнүнден бээр бо үеге чедир Заволжьениң болгаш Казахстанның изиг ховулары үш миллиард куб. метр сугну алган.

Волганың суу түс черниң хемчигештерин болгаш хөөлбектерин байыткан, кандаачал хову шөлдериниң «суксунун хандырган». Каналдың зоназынга мелиораторлар мүн-мүн гектар үнүш-дужүткүр черлерни шинтээдип алган. Улуг кылымал хем агып чыдар черлерде чаа чаагайжыды туттунган суурлар тыптып, чаагай тараа өзүп, салтар чечектелип турар.

Областың колхозтарында болгаш совхозтарында доктаамал суггаттыг ниити шөлдүң хемчээли он чыл дургузунда он катап улгаткан. Суггаттыг черлерде мелиораторлар хөрзүмү ажаап болбаазыралдырының ең-не деп шилгелиг технологиязын ажыглап турар. Каан-халыының чылдарда безин мурнакчы ажыл-агыйлар гектар бүрүзүнден 40 центнер тараны, 50—60 центнер мал чеми ситеннерни ап турар. Ол дээрге суггат чок черлерге бодааргa, оон беш-алды катап хөй-дүр.

СЭКП-ниң XXV съездизи каан-халыының Поволжьени тараа болгаш мал чеми культураларын хөйү-биле бээр үнүш-дужүткүр чер кылдыр хуулдурар деп сорулганы салган. Саратовчулар ол сорулганы амыдыралга чедишкиниг боттандырып турар. Мелиораторлар суггаттыг черлериниң хемчээлин чылдан чылче өстүрүп турар. Чоокку чылдарда аңаа улуг суг ыыгжамырларын тургузуп турган, база 50 ажыг мүң гектар черни суггарар.

Улуг Октябрьның 60 чыл болур оюнда мелиораторлар Саратов каналын дамчыштыр 700 миллион ажыг куб. метр сугну эрттирер деп хүлээнгеннер.

Делегейниң ном делгелгезинде

ЧАЛЫЫ САЛГАЛГА Ы Н А К Ш Ы Л

Чалыы назын—планетаның келир үези. Аныяк салгал кандыг кижилер боор өзериниң салым-чолу улуу-биле хамааржыр. Аныяк кижилеркиң сагыш-сеткилин кижизиринге ном улуг рольдуг. Ынчангаш делегейнин Москвада организастаан бирги ном делгелгезиниң киржикчилериниң экспозицияларында бичии уругларга болгаш элээди улуска таарыштыр парлаан номнарның хөй черин эгелеп турар ужуру-даа ында.

Ук номнар эн-не каас чараш чуруктарлыг. Оларның чамдыктарын бедик ураң-чечен каасталгалыг, чараштыр парлаан «Эн эки номнар» деп аттыг болукче делген салган. Оларның шуптузу аныяк номчукчуларның сонуургалын хаара тудуп турар.

Делгелге-ярмарканың совет номнар болүүнүн аразындан ийи онзагай үжүглелди көрүп болур. Оларның бирээзиниң даштында: «В. Маяковский, Совет үжүглел» деп бижээн. Ону автор 1919 чылдың октябрьда Москвага литограффтыг арга-биле парлаан. Ында политиктиг эпиграммаларны киирген болгаш эпиграмма бүрүзүн шулукчу боду чурук-биле каастап кылган. Үжүглелдиң хол-биле будуп каастаан экземплярларын Маяковский фронт баар дээн кызыл шериглерге белек кылдыр берип турган.

База бир үжүглелди база-ла улуг улус өөренириңге таарыштыр кылган. Ону 1920 чылда Харьковка парлап үндүрген. Ону чогаадып тургусканының төөгүзү солун. Чүл дээрге, ол чылдың чайнында чырыдыышкынныг улус комиссариадының чанында улуг улустуң бижик билбес чоруун узуткаар талазы-биле Бүгү-россияның онза комиссиязын тургускан турган. Ук үжүглел улуг-даа, бичил-даа назылыг кижилериниң бижикке калбаа-биле өөренириниң эгезин салган. Оон соонда чеди хире чыл эрткенде мурнунда үжүк-бижин чок чораан барык 40 хире янзы-бүрү улустарның дылының кырынга чогуур үжүглелдерни чогаадып тургускан.

Делгелге-ярмарканың саннары база солун. Оларның бирээзинде мынча дээн: чүгле Россия Федерациязының «Просвещение» деп ном үндүрер чери сөөлгү беш чыл дургузунда миллиард ажыг янзы-бүрү өөредилге номнарын парлап үндүрген.

Уругларга номнар... Ындыг аттыг стендилер амгы көрүлдениң бир кол түүлү боор турар. Ындыг номнарны «Детская литература», «Малыш» болгаш өске-даа хөй ном үндүрер черлер делген көргүскен. Уругларга номнарже социалистиг болгаш өске-даа чурттарның ном үндүрер черлери база улуг кичээнгейни салган.

(СЭТА-ның корр.).

ЧАА КОМБАЙН

Бистиң чуртувуста бир-ле дугаарында ыт-кады чыыр машина чогааттынган. Оон шенелдезин Москва чоогунда чорудуп турар.

Ыт-кадын «витаминнер дээжизи» деп адап турары таварылга эвес. Ында витаминниң саны инек-карааныындан он катап, яблоконуундан — үүс катап хөй. Ыт-кадындан медицина болгаш аъш-чем үлетпүрү чүнү белеткевейн турар дээр! Янзы-бүрү эмнер, хандылар, компоттар аймаа... Шуптузун санаары берге.

Ыт-кады—кала-даа шыдамык үнүш. Анаа полар дээрбээнин ындыңга безин таваржып болур. Ону улус мынчага чедир хол-биле чыып келген. Эм үнүштериниң Бүгү-эвилел эртемшинчилел институдунуң специалистери Кишиневтүү инженерлери-биле демнежип турган, комбайнының чаа хевирин чогаатканы ол.

Ол машина ыт-кадының бир дөс сывынга чедип келир. Механиктиг «хол» бир минута четпээнде-ле бир дөс ыт кадын чыып кааптар. Бир хүнде-ле ол комбайн ийи гектар черниң кадын чыып, үш үүс ажыг кижиниң хол-биле кылыр ажылын солуур.

(СЭТА-ның корр.).

ШАПКЫН ХЕМНЕП

Турисчи оруктар-биле

Улуг-О—Бия-Хемниң солагай талакы адыры. Шапкын суглуг бо даг хемин ийи чыл мурнунда шингээдип ап эгелээн. Красноярскиниң туристери Улуг-О-ну куду салдадырын өскелерин мүрнай шинтпирлеп алгаш, бадыпканнар. Баштайгы он километрни эрткеш, бергезинден ара каапканнар. Оон соонда чоруп орган П. Зверевтин болүүнүн байдаркалары үрелгеш, аян-чорукту уламчылап шыдаваан, чадаг чоруп-каннар.

Шак моон бээр бо хемни салдадын бадарын өөренип көөр дугайында чугаа эгелээн. Элээн каш туристи клубтар ону шингээдип алырынче белеткеп берген.

«Демир-Сал» туристи клубтун кежигүннери Улуг-О-ну куду бадар экспедицияның планын хынамчалыг ажылдан кылып алгаш, ол хемни билир кижилер-биле ужуражып, чугаалашканнар.

Эрткен чылын В. Козлоэтүн удурткан болүү үрүн каан резин сал кырынга олурун алгаш, хемнин ужарларының колдуун эрткен. Ол чүгле херектин эгезин-дир.

Хемнин ужарларын, агымын, бойдузун улам хандыр өөренип көөрү-биле чоокта чаа ийги экспедицияны ыыаар чоруткан.

...Улуг-О-нун бажын куду бадар ужурлуг бис. Ынчангаш Каз-Хемде Коптулан машиналыг 140 хире километрни эрткивис. Орук кадыр-берт, малгаш-тулаалыг болган. Машина чедип шыдаар черге четкеш, чадаг эрткен черивис 40 ажыг километр болган. Үш хонуп чораан. Улуг-О-га чедип келдивис. Ынчалза-даа хемнин бажы сыыс болганындан хемни куду хемелеп бадар аргавис чок болган. 20 хире километрни эрткен соолувусте суг ам-на хемелээринге таарымчалыг апарган.

Августун 4-те үш байдаркалыг, камерлиг болгаш үрүп каан салдарлыг хемни куду туристи экспедицияны эгелээн бис.

Хемнин Кара-Суглуг деп адырын эрткенивис соонда, бирги ужарга таварыштывыс. Оон даажы кайы ырактан-на илден, ынчалза-даа улуг эвес ужар чүве, ону эртериңге бергедээшки болбас. Ужарны баш удур шинчилеп көрүп албайн бадыштывыс. Чаъс чаап турганындан суг дажай берген. Ынчангаш баштайты бергелерге таварыштывыс. Ужарның бедик будуп чартык метр чедип турган. Капитан П. Зверев өөрүн озал-оңдакка таварыштырбайн, ону куду бадырар дээш бүгү-ле күжүн, билиин үндүрген. Ольга Юдакованың хемезинин эшкинжи сынган. Ужарны чедишкиниг эрткеш, оон схемазын чуруп алгаш, септээр чүүлдерни кылгаш, уламчылап чорупкан бис. Баштайты бергедээшки моон соңгаар овааримчалыг болуруп сагындырган.

Улуг-О-нун агымы дүргеш, чалымнарга кызааланы берген черлер эвээш эвес. Ону эртин бадары дыка берге. Хемнин Биче-О деп адырынга чедир чеди хире километр четпейн чорувуста, кызаалар эгелээн. 300—400 метр болгаш-ла бир кызаа келир.

Он ийи дугаар ужарга четпейн чораан, дыштанып, хонарынга таарымчалыг черге келдивис. Шынап-ла каттыг, мөөгүлүг, балыктыг, магалыг оран болду. Эки дыштанып алгаш, эки өөренип көрүп алганывыс он ийиги ужарны бергедээшкин чок эртивис. Он үшкү ужарны эртери берге, ынчангаш ону канчаар бадарын кичээнгейлиг өөренип көрдүвүс. Хем кызаалангаш, сес үүс метр хире черде хая-даштарны ажа шуравышаан, агып бадып чыдар. Чүүк чокка бадарын шинтпирледивис. Үрүп каан салда туристер баштай баткан. Чүүк чок салды башкарарга таарымчалыг болган. Чадаланчак агып чыдар сугну куду бадары берге болган, ындыг болзажок дуржулгалыг аян-чорукчуларывыс ону шыдажын эрткен.

Хемни куду салдадын бадып ора, оон чараш бойдус чурумалын, дириг амытаннарын, кат-чимизин магадап чордувус. Тыва кайгамчык чараш бойдус чурумалыг чер-ле болгай, ону кижи катап-катап көрүксөөр. Дыштанган, хонган чериискеле чаа балык муңу, каттан ханды хайыдырын ижин чордувус.

Он үшкү ужарны эрткеш, ачылларын бичии бажынчыгажынга таваржы бердивис. Оондар оон бичии саазында бижиктер тып алган. Москвадан келген В. Юрков удурткан болүк туристерниң бижин болду. Олар бисти ийи неделя мурнай чоруткан улус чүве. Берге ужарны эртип турэ, байдарказы андырлгаш, сугда дүшкен, оон-биле кады майгыны, аяксаварының, продуктузунун кол кезин чок болганын чагаадан билип алдывыс. Чүгле чангыс резин хемези арткан улус болду. Оон-биле кол ужарларны эртер.

Ачыларының бичии бажынчыгажындан хемнин аксынга чедир чээрби хире километр. Маршруттун эн-не берге чери бо. Хая-даштыг саарыглар, кызаалар, ийи метр бедиктен шурап баткан ужарлар ында бар. Оларның аразы чамдыкта ужен-дөртен метрлер болгулаар.

Мыңдыг ужарларны бо походтун киржикчилери көрбөөн бис. Балыктыг-Хемнин, Каз-Хемнин бежен чеди ужарын эрткен бис, оларның чангызыдаа маңаа дөмейлешпес.

Берге суг оруктарын хынамчалыг өөренип чораан эртип келдивис.

Улуг-О-ну куду салдадын бадары доозулган. Кызылдың «Демир-Сал» туристи клубун бо аян-чорукка киришкен кежигүннери мергежилдиин, тура-соруктуун, дидимни көргүскен. Олар ам-даа туристи походтарын уламчылаар.

В. АМЫР,
походтун киржикчин.

ЧУРУКТА: камерлиг сал-биле ужарны бадып турары; байдаркалыг бадып орары.

АВТОРНУҢ фотолары.

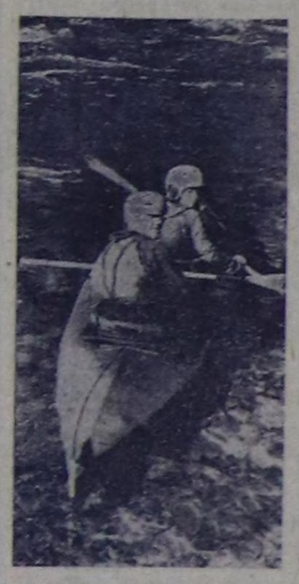

ШУШЕНСКОЕ ЧОРААШ...

Чайгы дыштанылгазында Баян-Кол ортумак школазының 7 «б» классының өөренкичилери «Баян-Кол—Шушенское» деп маршрут-биле экскурсиялап чорааннар. Олар бедик Саянны ажын бар чыда, оон каас-чараш бойдузун магадап, төрээн Тывазын бүргээн сыны улуг сонуургал-биле көргеннер.

Оон аңгыда Ус оруу-биле бар чыткаш, өөренкичилер ол оруктап чоокка чедир-ле аътыг кижи арай боорда эртер турганын, совет кижилериниң мадырлыг күш-ажылының ачызында мычаар «хуулганын» магадааннар.

Шушенскоеге келгеш, Баян-Кол школазының өөренкичилери «Турист» деп алды каът гостиницага хонганнар. Оон эртениңде улуг башкы В. И. Лениниң ады-биле холбашкан төөгүлүг черлерни көргеннер. Олар «В. И. Ленин—Сибирьде шөлүлгеде» деп музейге кирип, Ильичиниң эдилеп чораан херекселдерин сонуургааннар. Лениниң ажыл-амыдыралының дугайында Шушенское суурнуң чурттакчылары-даа, экскурсоводдаа школачыларга тодаргай, билдингир кылдыр таныштырган. Баштынчының чурттап турган чери-биле танышылга дооступ турда, Баян-Колдуң өөренкичилери В. И. Лениниң үнүн бижээн аппараттан баштынчының чугаазын база дыннааннар. Хөй-хөй чылдарның мурнунда улуг баштыңчының бо үени өттүр көрүп, кандыг болурун чугаалап турганын дыңнаарга сеткилге чоок, сагышка эргим болган.

Шушенскоеден эвээ келгеш, өөренкичилер боттарының школазынга «Лениңге аалдап чорааныывыс», «В. И. Ленин—Шушенскоеде», «Ус оруу» деп стендилерни кылып эгелээннер.

П. БАДЫ-НАЗЫН.

ТЕГЕРАНГА ГИМНАСТИКА «КОНЦЕРТТЕРИ»

ТЕГЕРАН. (СЭТА). Совет эң шилиндек гимнастарның, акробаттарның болгаш уранчечен гимнастиканың төвээлекчилериниң Иранның найысылалынга беш хонук дургузунда алын-чорууның түнелинде үлегерлиг алды оюнларны көргүскеннер.

Найысылалдың «Арьямехр» деп төп гимнастика павильонунга «спорт концерттериңге» ол хүннер иштинде дөртен муң хире көрүкчү келген: Иранда спортка сонуургактар Монреальга болган Олимпий оюнларының тулган чемпиону Николай Андриановка, элээн каш Олимпий шаннаалдарының эдилекчизи Ольга Корбутка изиг байыр чедирген. Совет гимнастиканың талантылыг аныяк «салгалы», мурнунда Европаның чемпионнары чораан Елена Мухина, Елена Давыдова, Ольга Коваль оларның оюнларын улуг сонуургал-биле көрген. «Гимнастика талазы-биле мергежилдиң бедик деңнелин аныяк спортчулар көргүскен, оларга, гускай эртемнилер улуг ынанышкынны салып болуру чугаажок» деп, ол черниң церлалгазы демдеглээн. Ол болга чүнүң-даа мурнунда Владимир Маркеловка, Владимир Тихоновка, Александр Ткачевка хамааржыр. Олар чүгле амгы үениң гимнастиказының сөөлгү чедиишкиннери-биле көрүкчүлерни таныштырган эвес, харын гимнастиканың совет школазы бурунгаар кандыг улуг базымны кылганын көргүскеннер. Ол үлегерлиг оюнар спорттуң ол хевирин Иранга нептередиринге идигни бээр дээрзинге чиглиниг турбас.

Мурнунда—«Пахтакор»

Ташкентиниң «Пахтакор» командазының футболистери сентябрьның 13-те Свердловскиниң «Уралмажы»-биле ойнаан, 0:0 санныг боор, хаалымнашкан. Ниитизи-биле «Пахтакор» 28 катап ойнаан, 38 санны чаалап ап, өске командаларны мурнап турар. Ынчалза-даа аңаа Москваның «Спартак» сан талазы-биле база чедериниң кырында келген. Тиилекчилериниң аразынче «шургуп» турган Кемеровонуң «Кузбасс» командазы ол хүн «Памирниң» (Душанбе) футболистери-биле ужурашкаш, 0:1 санга уттурган.

(СЭТА-ның корр.)

Свердловск.

Телевидение

СЕНТЯБРЬ 16-ДА

МОСКВАДАН

10.00—Медээлер.
10.10—Эртенги гимнастика.
10.30—«Бистин-биле кады кыл, бис ышкаш, харын оондаа артык эки кылдыр». ГДР-ден дамчыдылга.
11.30—«Республиканың эртнези». Уран-чечен телефильм.
12.45—«Чурттап эртерде...», «Адалары болгаш уруглары» деп циклден документалдыг телефильм. Эге сөстү чугаалачы А. Сурков чугаалаар.

КЫЗЫЛДАН

13.20—«КамАЗ—1974. Тудуг хрониказы». Документалдыг фильм.
14.20—16.00—Чапсар.

МОСКВАДАН

16.00—Документалдыг фильмнериниң программазы: «Б. Пророков. Чурукчунуң чогаалдары болгаш демдеглелдери». «Силерге өөрелиг мен». «Хей-аът».
16.55—«Бойдус-биле танышып тур бис».
17.15—«Алдын шактар». Уруглларга уран-чечен фильм.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер.
18.45—«Улуг Октябрьның 60 чыл оюнга төлептиг ужуражыр». Дамчыдылга.
19.20—Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

19.30—«Алкоголизмниң профилактиказы». Үшкү дамчыдылга. Дамчыдылганы профессор В. Е. Рожнов киржир.
20.00—Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

20.10—«Тыванның неделязы».

МОСКВАДАН

20.30—«Бичин уруглар компесарлары». Хой сериялыг документалдыг телефильмнериниң премьеразы. «Бистин херимивис иштинде»— 1-ги фильм.
21.30—«Анна Герман ырлаар».
22.00—«Бистин намдарывыс. 1970 чыл».
23.00—23.30—«Уе». Информастыг программа.

Агаар

Бөгүн республикага көжүп турар булуттуг хүн болур. Мурнуу-барын районнарга бичеваар. Янзы-бүрү угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы барын районнарга 12—18, өскелериниге 18—23 градус чылыр.

Кызылга база көжүп турар булуттуг хүн болур. Дүне болгаш эртенги шактарда бичеваар. Соңгу-чоон чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 5—7, хүндүс 21—23 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 16-ДА

«НАПЫРАЛ»: Киночыныды 9.30, «Айылдыг сүрүшкүн» (2 сериялыг) 10.40, 13.20, 16.00, 18.40, 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыныды 10.00, 14.50, «Витаның, Машаның болгаш далай чадаг шерининиң дугайында» 11.20, 16.30, «Решма биле Шера» 12.50, 18.10, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Катап бадылажылга» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночыныды № 27 «Токкулаан сэок» 10.00, «Өнүүг күзелдиг чаан оглу» 15.00, «Ак дилиндекте халыыдаашкын» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ЧАҢГЫ КИНОТЕАТРГА: «Дываажан дүлгүүрү» 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда кылдызының 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-54, партийже амыдырал кылдызының 2-37-13, культура кылдызының 2-23-54, көдээ ажыл-агый кылдызының 2-21-47, үлетпүр кылдызының 2-22-64, чагаа кылдызының 2-41-27, информация база совет тургузуг кылдыстериниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, секретариаттың 2-23-35, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче болгаар.

Тираж 16332. Чагыг 314.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүдүлүнүң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 1). ТС—01058.